

82. Latvijas Universitātes
starptautiskā zinātniskā
konference 2024

BIBLIOTĒKZINĀTNES UN INFORMĀCIJAS ZINĀTNES SEKCIJA

Tēžu krājums

2024. GADA 8. MARTS

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE

2024. GADA
JANVĀRIS-APRĪLIS

Latvijas Universitātes 82. starptautiskā zinātniskā konference. Bibliotēkzinātnes un informācijas zinātnes sekcija : tēžu krājums / sastādītāja Mārīte Saviča. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2024. – 45 lpp.

Sastādītāja Mārīte Saviča

Korektore Ieva Zarāne
Maketētāja Andra Liepiņa

© Tēžu autori, 2024
© Latvijas Universitāte, 2024

ISBN 978-9934-36-217-0 (PDF)
<https://doi.org/10.22364/luszk.82.bibiliz.tk>

SATURS

Veselībpratība: teorētiskie modeļi un jaunākie pētījumi	5
Baiba Holma	
Latvijas augstākās izglītības iestāžu bibliotēku darbinieku individuālo vērtību saistība ar iesaistīšanos darbā	10
Rīta Žabaļuna	
Bibliotēkas darbība akadēmiskā personāla priekšstatos	14
Māris Pavlovs	
LU Bibliotēkas serviss LU Akadēmiskajā centrā: studējošo vērtējums	17
Ilona Vēliņa-Švilpe	
Akadēmisko bibliotēku līdzdalība studiju procesā: e-kursu izstrāde	20
Gīta Rozenberga	
Atmiņas par bērnības bibliotēkām	22
Daina Pakalna	
Novadpētniecības un dzimtas pētniecības rezultāti Bauskas novadā	24
Sandra Cīrule	
Liepājas pilsētas bibliotēkas kultūrvēsturiski nozīmīgs dāvinājums Latvijas Universitātei	27
Laura Kreigere-Liepiņa	
Vai kara laikā grāmatniecība apsīkst?: latviešu grāmata (1914–1920)	29
Viesturs Zanders	
Grāmatniecības tēma Jāņa Rapas privātkolekcijā	31
Ilga Mantiniece	
Filozofa LU profesora Augusta Milta (1928–2008) privātkolekcijas materiāli LU Bibliotēkā	33
Vēsma Klūga	
Krājumi ar Aspazijas dzejas tulkojumiem krievu valodā Latvijā no 19. gs. beigām līdz mūsdienām	35
Andrejs Daņiļins	
Vācu daiļliteratūras tulkojumi latviešu grāmatniecībā no 1991. līdz 2000. gadam	38
Tāļivaldis Kronbergs	
Atmiņas institūciju loma sabiedriskajā zinātnē	43
Mārīte Saviča, Gīta Rozenberga	

82. Latvijas Universitātes starptautiskā zinātniskā konference 2024

Bibliotēkzinātnes un informācijas zinātnes sekcija

2024. gada 8. martā plkst. 10.00

LU Bibliotēkā Kalpaka bulvārī 4, 2. stāva zālē

Programma

Vadītāja: Mārīte Saviča, LU Bibliotēkas direktore		
10.00–10.20	Baiba Holma Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes asociētā profesore	Veselībraprība: teorētiskie modeļi un jaunākie pētījumi
10.20–10.40	Rita Žabaļuna Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes maģistrantūras absolvente	Latvijas augstākās izglītības iestāžu bibliotēku darbinieku individuālo vērtību saistība ar iesaistišanos darbā
10.40–11.00	Māris Pavlovs Latvijas Universitātes Bibliotēkas galvenais bibliotekārs	Bibliotēkas darbība akadēmiskā personāla priekšstatos
11.00–11.20	Ilona Vēliņa-Švilpe Latvijas Universitātes Bibliotēkas galvenā bibliotekāre	LU Bibliotēkas serviss LU Akadēmiskajā centrā: studējošo vērtējums
11.20–11.40	Gīta Rozenberga Latvijas Universitātes Bibliotēkas galvenā bibliotekāre	Akadēmisko bibliotēku līdzdalība studiju procesā: e-kursu izstrāde
11.40–12.00	Daina Pakalna Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes docente	Atmiņas par bērnības bibliotēkām
12.00–12.30	Kafijas pauze	
Vadītāja: Daina Pakalna, LU Sociālo zinātņu fakultātes docente		
12.30–12.50	Sandra Cīrule Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes docente	Novadpētniecības un dzimtas pētniecības rezultāti Bauskas novadā
12.50–13.10	Laura Kreigere-Liepiņa Latvijas Universitātes Bibliotēkas eksperte	Liepājas pilsētas bibliotēkas kultūrvēsturiski nozīmīgs dāvinājums Latvijas Universitātei
13.10–13.30	Viesturs Zanders Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes profesors	Vai kara laikā grāmatniecība apsīkst?: latviešu grāmata (1914–1920)

13.30–13.50	Ilga Mantiniece Latvijas Universitātes Bibliotēkas eksperte	Grāmatniecības tēma Jāņa Rapas privātkolekcijā
13.50–14.10	Vēsma Klūga Latvijas Universitātes Bibliotēkas eksperte	Filozofa LU profesora Augusta Milta (1928–2008) privātkolekcijas materiāli LU Bibliotēkā
14.10–14.30	Andrejs Daņiļins Latvijas Universitātes Bibliotēkas informācijas speciālists, Humanitāro zinātņu fakultātes doktorants	Krājumi ar Aspazijas dzejas tulkojumiem krievu valodā Latvijā no 19. gs, beigām līdz mūsdienām
14.30–14.50	Tāļivaldis Kronbergs Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes doktorants	Vācu daiļliteratūras tulkojumi latviešu grāmatniecībā no 1991. līdz 2000. gadam
14.50–15.10	Gīta Rozenberga Latvijas Universitātes Bibliotēkas galvenā bibliotekāre Mārīte Saviča Latvijas Universitātes Bibliotēkas direktore	Atmiņas institūciju loma sabiedriskajā zinātnē

VESELĪBRATĪBA: TEORĒTISKIE MODEĻI UN JAUNĀKIE PĒTĪJUMI

Baiba Holma

Latvijas Universitāte, Latvija

e-pasts: baiba.holma@lu.lv

Īss ievads pētījuma problēmā. Līdzīgi kā informācijpratība, arī veselībratība (turpmāk – VP) ir jēdziens un termins, kurš ienācis aprītē kopš 1974. gada, taču abas pratības tika lietotas dažādās darbības jomās: informācijpratība – bibliotēku darbā, VP – saistībā ar veselības izglītību ASV skolās (Lawless et al., 2016).

VP aktualitāte pieaugusi pēdējo piecpadsmit gadu laikā: ir izveidotas institūcijas un starptautiski tīkli, VP veicināšana aktualizēta dažāda līmeņa politikas u. c. dokumentos (The Economist Intelligence Unit Limited, 2021). VP izcelta Pasaules Veselības organizācijas (WHO, n.g.a), Eiropas Savienības veselības veicināšanas dokumentos (piem., Quaglio, 2016; Council of Europa, 2023). ASV valdības līmenī ir izstrādāta programma “Healthy People 2030”, kurā īpašs akcents likts uz indivīda un organizāciju VP (The U.S. Department of Health & Human Services, n.d.a). Veselībratības veicināšanas nepieciešamība atzīmēta arī Latvijas Republikas Veselības ministrijas sagatavotajā dokumentā – Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2021.–2027. gadam (MK rīkojums, 2022).

Pētījumos secināts, ka laba VP ir ne tikai indivīda, bet visas sabiedrības ieguvums (Rasnača et al., 2017; WHO, n.g.a u. c.). Veselībratīgs cilvēks, pārzinot, kā rūpēties par savu veselību, mazāk slimo, bet tas savukārt atvieglo valsts veselības aprūpes sistēmas noslodzi un ļauj samazināt finanšu līdzekļu izlietojumu.

Par to, ka VP līmenis nav augsts, liecina gan iedzīvotāju slimību statistika (piemēram, Latvijā sirds un asinsvadu slimības gandrīz nemainīgi daudzu gadu garumā veido apmēram pusi no visiem mirstības cēloņiem (Slimību kontroles un profilakses centrs, 2022), gan neveselīgie ieradumi (alkohola patēriņš, smēķēšana, fizisko aktivitāšu nepietiekams daudzums), gan arī pētījumi par VP līmeņiem (piem., pētījumā par Latvijas un Lietuvas iedzīvotāju VP līmeņiem noskaidrots, ka gandrīz puse (48%) abu valstu iedzīvotāju savu VP līmeni vērtē kā nepietiekamu vai problemātisku (Gatulytė et al., 2022).

Pētījuma mērķis: iegūt vispārīgu priekšstatu par veselībratības kā darbības un pētniecības jomas atspoguļojumu publikācijās.

Pētījuma jautājumi. Izziņātie pētījuma jautājumi ir šādi: 1) kādas ir aktuālās VP zināšanas, prasmes, kompetences, kuras ietvertas integrētajā VP teorētiskajā modelī; 2) kādas ir bibliometrisko pētījumu galvenās atziņas par VP izpēti; 3) kā tiek vērtēta bibliotēku potenciālā loma VP veicināšanā.

Pētījuma gaitas apraksts. Lai sniegtu atbildes uz jautājumiem, tika izmantota dažādu informācijas avotu – konceptuālo, politikas dokumentu, dažādu pētījumu un

statistikas datu – analīze. Tika analizētas VP definīcijas, zināšanu un prasmju skaidrojums, integrētais VP teorētiskais modelis, noskaidroti VP pētījumu temati un valstis, kuras bijušas visaktīvākās VP izpētē, kā arī īpaši pievērsta uzmanība bibliotēku lomai VP veicināšanā.

Galvenie rezultāti

VP teorētiskā izpratne. VP teorētiskā izpratne ir būtiska gan apmācību organizēšanai, gan VP izpētei (tai skaitā – monitorēšanai un novērtēšanai). Viens no pētījumiem, kurā sniegts detalizēts daudzveidīgu VP definīciju salīdzinājums un analīze, kā arī raksturots integrētais VP modelis, ir K. Sorensenas (*K. Sørensen*) u. c. pētnieku (2012) pētījums. Dažādās VP definīcijās redzams, ka VP ietver *kognitīvās* (piem., informācijpratības kompetences: informācijas meklēšana, novērtēšana, organizēšana un izmantošana (lēmumu pieņemšana)), *sociālās* (piem., starppersonu mijiedarbības, komunikācijas prasmes), *personiskās* (piem., motivācijas) u. c. prasmes. Individuāla VP zināšanu un prasmju lietošanas mērķis ir *veselības veicināšana* (veselīgs uzturs, alkohola, smēķēšanas ierobežošana; fiziskās aktivitātes u. c. veselīga dzīves veida aktivitātes), *slimību profilakse* (vakcinācija, skrīningi; regulāras pārbaudes) un *veselības aprūpe* (slimību ārstēšana) visā dzīves garumā un atkarībā no situācijas – dažādos kontekstos (piem., mājās, medicīnas iestādē u. c.), lai nodrošinātu, pirmkārt, savu dzīves kvalitāti. VP līmeņu novērtēšanai Eiropā izmantotā aptaujas anketa (HLS-EU-Q47 – *Health Literacy Survey – Europe Union – Questions 47*) ir izstrādāta, pamatojoties uz 3 × 4 matricu, kurā izdalīti trīs VP minētie lietošanas mērķi (slimību profilakse, veselības aprūpe, veselības veicināšana) un tiem atbilstošās četras informācijpratības kompetences: informācijas ieguve, informācijas saprašana; informācijas novērtēšana, informācijas lietošana (Sørensen et al., 2012; Pelikan et al., 2019).

D. Nutbīms (Nutbeam, 2000) savukārt VP prasmes iedala pēc to nodarības dažādas sarežģītības uzdevumu veikšanai: *funkcionālās* ir nepieciešamas, lai lasītu un saprastu medicīnisku informāciju; *interaktīvās* ir komunikācijas prasmes ar veselības aprūpes speciālistu par slimību un tās ārstēšanu (aktīva iesaiste), profilakses jautājumiem; *kritiskās* – pamatojoties uz iepriekšējos līmeņos iegūto informāciju, to kritiski izvērtēt un atbilstoši situācijai pieņemt nepieciešamos lēmumus saistībā ar savu vai tuvinieku veselību.

Pēdējos gados digitālās informācijas telpas paplašināšanās rezultātā aktuāla ir kļuvusi *digitālā VP* jeb *e-VP*. Uzsvērts, ka digitālās transformācijas ir kļuvušas par nozīmīgu sociālo determinantu veselībā un digitālās VP apguve pat ir kritiska nepieciešamība indivīda veselības uzturēšanai (Kickbusch et al., 2021).

VP veicināšanā arvien nozīmīgāka loma tiek ierādīta arī veselības aprūpes nodrošinātājiem. Tiek atzīmēts, ka mediķu sniegtajai informācijai ir jābūt lietotājiem draudzīgākai un saprotamākai. ASV programmā “Healthy People 2030” pat pievērsta īpašu uzmanību tieši *organizāciju VP*, to raksturojot kā pakāpi, kādā organizācijas nodrošina visiem indivīdiem iespēju atrast, saprast, lietot informāciju un pakalpojumus, lai pieņemtu lēmumus saistībā ar savu vai citu cilvēku veselību (The U.S. Department of Health & Human Services, n.d.a).

Integrētais VP konceptuālais modelis (Sørensen et al., 2012), kas izstrādāts, pamatojoties uz sistemātisko pētījumu pārskatu, iekļauj iepriekš aprakstītās VP četras informācijas prasmju grupas un trīs lietošanas mērķus, kā arī faktorus, kas ietekmē VP. Modelis parāda, ka VP attīstās dzīves laikā, ka to ietekmē dažādi indivīda demogrāfiskie un sociālie determinanti: dzimums, vecums, izglītība, nodarbošanās, ienākumi, sociālais statuss, konkrētā dzīves situācija, un ka cilvēka VP var gan ietekmēt veselības sistēmas izmantošanu, gan būt arī atkarīga no organizāciju VP (piem., no veselības speciālistu komunikācijas (skaidras saziņas) un no iestādes pakalpojumu pieejamības viegluma, ērtuma).

VP izpēte. Par katras jomas nozīmīgumu un briedumu liecina pētījumu daudzums un rezultātu noderīgums. Pētījumi VP jomā strauji sāka pieaugt, sākot ar 2005. gadu, un šobrīd zinātnisku rakstu datubāzēs atrodamas gandrīz 10 000 publikācijas (Qi et al., 2021). Lai iegūtu vispārēju priekšstatu par nozares pētījumiem, noderīgi ir bibliometriskie pētījumi, jo tie, pamatojoties uz lielu datu apjomu analīzi (analizētas vidēji 3500 publikācijas), ļauj ieraudzīt tipiskas struktūras un tendences VP jomā. Divi no jaunākajiem bibliometriskajiem pētījumiem analizē datubāzēs *Scopus* un *Web of Science* pieejamās zinātnisko žurnālu publikācijas: no *Scopus* datubāzes autori analizēja 3489 rakstus, kas tika publicēti no 2018. līdz 2022. gadam (Munazza et al., 2023); no *Web of Science* datubāzes – 3670 rakstus, kas publicēti no 2003. līdz 2021. gadam (Wang & Shahzad, 2022). Šo pētījumu dati rāda, ka ASV, Austrālija, Ķīna, Vācija, Apvienotā Karaliste ir valstis, kuras ir vadošās VP izpētē daudzu gadu garumā. Savukārt VP aktuālie temati pēdējos gados ir: mentālā VP, Covid-19, digitālā VP, veselības veicināšana, veselības izglītošana, tādējādi atspoguļojot nozīmīgākās tendences sabiedrībā.

Bibliotēku loma. VP attīstīšanā nozīmīga loma tiek ierādīta sabiedrībai, konkrētāk – dažādām tās institūcijām. Pasaules Veselības organizācija izstrādājusi Veselīgo pilsētu programmu (WHO, n.g.a), kurā jau no 2013. gada iesaistījusies arī Latvija (Slimību profilakses un kontroles centrs, 2023b). Dalība Nacionālajā veselīgo pašvaldību tīklā, kas ir daļa no Veselīgo pilsētu programmas, nosaka katras pašvaldības lomu veselības veicināšanā. Programma paredz, ka pašvaldības publiskā bibliotēka ir viens no partneriem kopienas profilakses un veselības veicināšanas darba komandā (Slimību profilakses un kontroles centrs, 2023a).

Par publisko bibliotēku lomu un iespējām VP veicināšanā ir veikti pētījumi dažādās valstīs (piem., ASV, Kanādā, Apvienotajā Karalistē u. c.). Pētījumu rezultātā visbiežāk secināts, ka bibliotēka ir ideāli piemērota institūcija VP veicināšanai, jo tai ir krājums, pieredze informācijpratības apmācībā, tā ir droša un uzticama vieta, kā arī tai ir pozitīvs tēls kopienā (Vassilakaki & Moniarou-Papaconstaninou, 2023). Tiek arī uzsvērts, ka VP apguves programmu izstrāde un īstenošana dažādām lietotāju grupām ir jāveic sadarbībā ar kompetentām organizācijām, savukārt bibliotekāriem būtu nepieciešams specializēties dažādos ar VP saistītos jautājumos, kā arī ieviest tādus amatus bibliotēkās kā VP bibliotekārs, veselības informācijas pakalpojumu bibliotekārs u. c. (Vassilakaki & Moniarou-Papaconstaninou, 2023).

Secinājumi

1. VP ir aktuāls pētniecības un darbības virziens sabiedrībā, kam pievērsta pastiprināta uzmanība, lai ar dažādu aktivitāšu palīdzību celtu iedzīvotāju zināšanu un prasmju līmeni par veselības uzturēšanu, slimību profilaksi un izpratni par ārstēšanas procesu.
2. VP izpratnei ir veikta daudzpusīga izpēte un, pamatojoties uz iegūtajiem rezultātiem, izstrādāts integrētais VP modelis, kurš ir noderīgs gan reālās situācijas novērtēšanai, pētījumu veikšanai, gan apmācību programmu izstrādei.
3. Bibliotēkas tiek uzskatītas par piemērotām institūcijām veselības izglītotāju komandā un bibliotekāri – par profesionāli atbilstošiem speciālistiem VP apguves veicināšanā.

Atslēgvārdi: veselībratība, teorētiskais modelis, bibliometriskie pētījumi, bibliotēku loma veselībratības veicināšanā.

Izmantotie informācijas avoti

- Council of Europe. (2023). *Guide to health literacy contribution to trust building and equitable access to healthcare*. <https://rm.coe.int/inf-2022-17-guide-health-literacy/1680a9cb75>
- The Economist Intelligence Unit Limited. (2021). *Health literacy around the world: Policy approaches to wellbeing through knowledge and empowerment*. https://impact.economist.com/perspectives/sites/default/files/lon_-_es_-_health_literacy_paper_v8_0.pdf
- Gatulytė, I., Verdiņa, V., Vārpiņa, Z., & Lubloy, A. (2022). Level of health literacy in Latvia and Lithuania: a population-based study. *Archives of Public Health*, 80, 166. <https://doi.org/10.1186/s13690-022-00886-3>
- Kickbusch, I., Piselli, D., Agrawal, A., Balicer, R., Banner, O., Adelhardt, M., Capobianco, E., Fabian, C., Singh Gill, A., Lupton, D., Medhora, R. P., Ndili, N., Ryś, A., Sambuli, N., Settle, D., Swaminathan, S., Morales, J. V., Wolpert, M., Wyckoff, A. W., Xue, L., ... Secretariat of the Lancet and Financial Times Commission (2021). The Lancet and Financial Times Commission on governing health futures 2030: growing up in a digital world. *Lancet (London, England)*, 398(10312), 1727–1776. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(21\)01824-9](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(21)01824-9)
- Lawless, J., Toronto, C., & Grammatica, G. (2016). Health literacy and information literacy: A concept comparison. *Reference Services Review*, 44. <https://doi.org/10.1108/RSR-02-2016-0013>
- Ministru kabineta rīkojums Nr. 359. *Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2021.–2027. gadam*. <https://www.vestnesis.lv/op/2022/105.4>
- Munazza, J., Nusrat, A., Aizaz, A., & Mehreen, J. (2023). Mapping the Research Landscape of Health Literacy: Insights from Scopus. *Journal of Electronic Resources in Medical Libraries*, 20(4), 129–151. <https://doi.org/10.1080/15424065.2023.2273461>
- Nutbeam, D. (2000). Health literacy as a public health goal: A challenge for contemporary health education and communication strategies into the 21st century. *Health Promotion International* 15, 259–267.
- Pelikan, J., Ganahl, K., Van den Broucke, S., & Sørensen, K. (2019). *Measuring health literacy in Europe: Introducing the European Health Literacy Survey Questionnaire (HLS-EU-Q)*. <https://doi.org/10.51952/9781447344520.ch008>
- Qi, S., Hua, F., Xu, S., Zhou, Z., Liu, F. (2021) Trends of global health literacy research (1995–2020): Analysis of mapping knowledge domains based on citation data mining. *PLoS ONE*, 16(8), e0254988. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0254988>

- Quaglio, G., Sørensen, K., Rübigen, P., Bertinato, L., Brand, H., Karapiperis, T., Dinca, I., Peetso, T., Kadenbach, K., Claudio, D. (2016). Accelerating the health literacy agenda in Europe. *Health Promotion International*, 1–7.
- Rasnaca, L., Vibane, K., & Nikisins, J. (2017). How proficiently do we take care of our health? How to become more skillful? In B. Holma (Ed.). *Latvia. Human Development Report 2015/2016. Mastery of Life and Information Literacy* (pp. 16–24). Advanced Social and Political Research Institute of the University of Latvia. <https://doi.org/10.22364/lvhdr.2015.2016>
- Slimību profilakses un kontroles centrs. (2023a). *Vadlīnijas pašvaldībām veselības veicināšanā*. <https://www.spkc.gov.lv/lv/media/4456/download>
- Slimību profilakses un kontroles centrs (2023b). *Veselīgo pašvaldību tīkls Latvijā*. <https://www.spkc.gov.lv/lv/veseligo-pasvaldibu-tikls-latvija>
- Slimību profilakses un kontroles centrs. (2022). Latvijas iedzīvotāju nāves cēloņu datubāze.
- Sørensen, K., Van den Broucke, S., Fullam J., et al. (2012). Health literacy and public health: a systematic review and integration of definitions and models. *BMC Public Health*. 2012. Jan 25; 12, 80.
- The U.S. Department of Health & Human Services. (n.d.a). *Health Literacy in Healthy People 2030*. <https://health.gov/healthypeople/priority-areas/health-literacy-healthy-people-2030>
- The U.S. Department of Health & Human Services. (n.d.b). *Healthy People 2030*. <https://health.gov/healthypeople>
- Vassilakaki, E., & Moniarou-Papaconstaninou, V. (2023). Librarians' support in improving health literacy: A systematic literature review. *Journal of Librarianship and Information Science*, 55(2), 500–514. <https://doi.org/10.1177/09610006221093794>
- Wang, J. & Shahzad, F. (2022). A Visualized and Scientometric Analysis of Health Literacy Research. *Frontiers in public health*, 9, 811707. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.811707>
- WHO. (n.g.a). European Healthy Cities Network. <https://www.who.int/europe/groups/who-european-healthy-cities-network>
- WHO. (n.g.b). *The mandate for health literacy*. <https://www.who.int/teams/health-promotion/enhanced-wellbeing/ninth-global-conference/health-literacy>

LATVIJAS AUGSTĀKĀS IZGLĪTĪBAS IESTĀŽU BIBLIOTĒKU DARBINIEKU INDIVIDUĀLO VĒRTĪBU SAISTĪBA AR IESAISTĪŠANOS DARBĀ

Rita Žabaļuna

Latvijas Universitāte, Latvija
zabaluna.rita@gmail.com

Īss ievads pētījuma problēmā. Individu ikdienas darba pieredzei ir liela nozīme to karjeras attīstībā, apmierinātībā ar darbu un kopējā organizatoriskā morālē (Villagran, 2021). Šo darba pieredzi tiešā vai netiešā veidā ietekmē darbinieku iesaistīšanās darbā izteiktības pakāpe un individuālās vērtības.

Darbinieku iesaistīšanās darbā ir būtisks faktors jebkuras organizācijas un jebkuras nozares ikdienas procesu norisē. Darbinieku iesaistīšanās darbā akadēmiskajā literatūrā tiek skatīta no diviem dažādiem skatu punktiem. Tie ir – zinātniskais un praktiskais skatījums (Bailey, 2022).

Akadēmiskajā literatūrā termins “darbinieku iesaistīšanās” parādījās 1991. gadā, kad Viljams Kāns (*William Kahn*) publicēja savu pētījumu, kurā darbinieku iesaistīšanās tika definēta kā “organizācijas darbinieku iesaistīšana viņu darba lomās; cilvēki iesaistoties lomu izpildīšanas laikā nodarbina sevi fiziski, kognitīvi un emocionāli” (Bailey, 2022).

Taču, iepazīstoties ar akadēmisko literatūru, visbiežāk sastopamā definīcija ir Vilmarā Šaufeli (*Wilmar Schaufeli*) un Arnolda Bakera (*Arnold Bakker*) piedāvātā definīcija, ka darbinieku iesaistīšanās ir “pozitīvs, papildīts ar darbu, saistīts prāta stāvoklis, ko raksturo darba spars, aizrautība un iedziļināšanās” (Schaufeli, 2004). Novērtēšanas metode, kas iekļauj šos trīs aspektus ir UWES (*Utrecht work engagement scale*) jeb Utrehtas darbā iesaistīšanās skala. “Darba spars” raksturo augsta līmeņa enerģiju un garīgo noturību darbā, kā arī vēlmi ieguldīt pūles, atbilstoši darba līmenim iekļaujot arī neatlaidību, saskaroties ar grūtībām. “Aizrautība” tiek raksturota kā “entuziasms, iedvesma, lepnums, nozīmīguma sajūta un vēlme pēc izaicinājumiem un iedziļināšanās”, tā izpaužas kā koncentrēšanās uz darba pienākumu veikšanu, jo indivīdi ir piesaistīti savam darbam un tie izjūt grūtības atrauties no savu darba pienākumu veikšanas (Sanhokwe, 2022)

Tāpat svarīga loma ir indivīda vērtībām. Viena no metodēm, kas ļauj tās noteikt, ir Šaloma H. Švarca (*Shalom H. Schwartz*) teorija par pamatvērtībām. Šajā teorijā ir iekļautas desmit motivācijas ziņā atšķirīgas pamatvērtības, kuras cilvēki atzīst visās kultūrās. Tāpat šajā teorijā tiek precizētas dinamiskās attiecības starp šīm vērtībām. Šīs vērtības ir vara, sasniegumi, hedonisms, stimulācija, pašrealizācija, universālisms, labvēlība, tradīcijas, konformisms, drošība. Varas definējošais mērķis ir sociālais statuss

un prestižs, kontrole vai dominēšana pār cilvēkiem un resursiem. Sasniegumu definējošais mērķis ir personīgie panākumi, demonstrējot kompetenci atbilstoši sociālajiem standartiem. Hedonismu definējošais mērķis ir bauda vai juteklisks apmierinājums sev. Stimulācijas definējošais mērķis ir satraukums, novitāte un izaicinājums dzīvē. Pašrealizācijas definējošais mērķis ir neatkarīga doma un darbība – izvēle, radišana, izpēte. Universālisma definējošais mērķis ir izpratne, atzinība, tolerance un aizsardzība visu cilvēku un dabas labklājībai. Labvēlības definējošais mērķis ir saglabāt un uzlabot to labklājību, ar kuriem ir bieža personiska saskarsme (grupa). Labvēlības vērtības izriet no pamatprasības vienmērīgai grupas darbībai un no dabiskas nepieciešamības pēc piederības. Tradīciju definējošais mērķis ir cieņa, apņemšanās un to paražu un ideju pieņemšana, ko sniedz cilvēka kultūra un reliģija. Konformisma definējošais mērķis ir darbību, tieksmju un impulsu ierobežošana, kas var sarūgtināt vai kaitēt citiem un pārņemt sociālās cerības vai normas. Drošības definējošais mērķis ir sabiedrības, attiecību un sevis drošība, harmonija un stabilitāte (Schwartz, 2022).

Šo vērtību savstarpējās attiecības/konflikti ir attēloti apļa veida struktūrā, kurā ir redzamas divas pretējas dimensijas – atvērtība pārmaiņām pret pasargāšanu un sevis pilnveidošana pret sevis *transcendenci* (tā ir apzināšanās, ka tu esi maza daļa no lielāka veseluma un rīkojies atbilstoši (Ackerman, 2018).

Atvērtība pārmaiņām iekļauj tādas vērtības kā pašrealizācija un stimulācija, kā arī daļēji hedonisms. Šī dimensija uzsver gatavību pārmaiņām un domu, jūtu un darbības neatkarību. Tajā pašā laikā pasargāšanu raksturo tādas vērtības kā tradīcijas, konformisms un drošība, kas nozīmē, ka uzsvars tiek likts uz sevis ierobežošānu, pagātnes saglabāšanu, pretošanos pārmaiņām un kārtības uzsvēršanu. Šajā dimensijā konformisms un tradīcijas daļa vienu sadaļu, jo tām ir viens un tas pats motivācijas mērķis. Sevis pilnveidošana sevī iekļauj sasniegumus un varu, kā arī daļēji hedonismu. Šīs vērtību grupas uzsver tieksanos pēc relatīviem panākumiem, domāšanu par citiem un savām interesēm. Savukārt sevis transcendence (apzināšanās) sevī iekļauj labvēlību, universālismu un rūpes par citu cilvēku interesēm un labklājību (Schwartz, 2022)

Pētījuma jautājumi. Šajā pētījumā tika uzdoti divi pētījuma jautājumi un tika izvirzītas divas hipotēzes:

PJ1 – kādas individuālās vērtības ietekmē Latvijas augstākās izglītības iestāžu bibliotēku darbinieku iesaistīšanos darbā?

PJ2 – kādi darbinieku iesaistīšanās darbā raksturojošie aspekti visvairāk atspoguļo Latvijas augstākās izglītības iestāžu bibliotēku darbinieku iesaistīšanos darbā?

H1 – Latvijas augstākās izglītības iestāžu bibliotēku darbinieki ir darbā iesaistījušies.

H2 – pastāv statistiski nozīmīgas sakarības starp Latvijas augstākās izglītības iestāžu bibliotēku darbinieku iesaistīšanos darbā un to individuālajām vērtībām.

Pētījuma gaitas apraksts. Pētījums tika veikts 2023. gada martā un aprīlī. Pētījuma datu ievākšanai tika izmantota aptaujas anketa, kas sastāvēja no 70 atsevišķiem apgalvojumiem, kas bija iedalīti 13 skalās. Pētījumā piedalīties tika aicināti visu 49 Latvijas augstākās izglītības iestāžu bibliotēku darbinieki. Rezultātā piedalījās 68 respondenti,

no tiem 93% bija sievietes, 4% bija vīrieši, 3% respondentu savu dzimumu nevēlējās norādīt. Respondenti pārstāvēja dažādas vecuma grupas: no 20 līdz 66 un vairāk gadiem, kā arī tiem ir dažādi izglītības līmeņi: 19 ir bakalaura grāds un 37 – maģistra grāds.

Anketas tika aizpildītas elektroniski platformā *QuestionPro*. Pēc iegūtajiem anketu rezultātiem tika veikta datu apstrāde un statistiskie aprēķini.

Tāpat aptaujas anketā bija iekļauts atvērtais jautājums, kur tika piedāvāts respondentiem atsaukties padziļinātu interviju veikšanai, kā rezultātā tika veiktas 7 intervijas.

Galvenie rezultāti. Sākotnēji, izmantojot UWES skalu, tika noskaidrota respondentu iesaistīšanās darbā izteiktības pakāpe.

Attiecībā uz individuālo vērtību novērtējumu “vara” un “stimulācija” ir tikai nedaudz vērtīgas, bet “sasniegumi”, “hedonisms”, “labvēlība” un “tradīcijas” tiek novērtētas kā diezgan vērtīgas, savukārt vērtības “pašrealizācija”, “universālisms”, “konformisms” un “drošība” tiek novērtētas kā vērtīgas.

Balstoties uz šiem rezultātiem, ir iespējams spriest, ka respondenti ir vairāk tendēti būt neatkarīgi, bet tajā pašā laikā vēlas saglabāt izpratni un toleranci, veicināt harmoniju un stabilitāti, aprobežojot personīgos impulsus sabiedrības labklājības nolūkā.

Tāpat individuālās vērtības tika skatītas, izmantojot desmit pamatvērtību dinamikas apli, kas sastāv no četriem sektoriem.

Lai gan visu sektoru novērtējumi tiek klasificēti kā diezgan vērtīgi, savstarpējā salīdzinājumā “sevis pilnveidošana” respondentiem ir vismazāk svarīga, bet “sevis transcendence” ir vissvarīgākā, un tas nozīmē, ka bibliotekāri ir vairāk tendēti uz apkārtējo labklājības uzturēšanu, izpratni un toleranci.

Pētījumā tika veikts Kronbaha alfa koeficienta aprēķins, kas visās skalās bija virs 0,6, un tas nozīmē, ka anketa ir sastādīta korekti un ir iespējams veikt tālākus aprēķinus. Tāpat tika aprēķināta atbilstība normālam sadalījumam, kur aritmētiskais vidējais, mediāna un modas vērtības visās aptaujas skalās ir tuvu cita citai, un tas nozīmē, ka izlases apjoms ir pietiekams veiktajam mērījumam. Tika arī aprēķināta atbilstība normālajam sadalījumam, izmantojot *Shapiro-Wilk* testu, kur tika noteikts, ka atbilstība nepastāv, tādēļ tālākie aprēķini tika veikti, izmantojot neparametriskās metodes.

Skalu savstarpējo korelāciju noteikšanai tika izmantots Spīrmena korelācijas koeficienta aprēķins.

Tāpat pētījumā tika veikts lineārās regresijas aprēķins, kas atspoguļo skalu savstarpējo ietekmi un noskaidrotas 26 skalu savstarpējās ietekmes.

Padziļināto interviju laikā tika noskaidrots, ka respondentiem ir daļēja izpratne par to, ko nozīmē termins “iesaistīšanās darbā”, kaut gan tie uzskata, ka ir darbā iesaistījušies. Tāpat tie jūt bibliotēku nozari vai konkrēto bibliotēku/profesiju kā pareizo izvēli sev. Darba procesā tiek novērots, ka darba devējs veic darbības, kas veicina to iesaistīšanos darbā, tajā pašā laikā pastāv uzskats, ka ne tikai darba devējam būtu jādomā par darbinieku iesaistīšanos darbā, bet arī nozares galvenajām institūcijām.

Jautājot, kādēļ augstākās izglītības iestāžu bibliotēku darbinieki atturas no iesaistīšanās noslēguma darbu pētījumos, tiek minēti tādi iemesli kā bailes, ka kāds uzzinās

par to, kas ir pateikts, neticība, ka kaut kas mainīsies, nav drošas darba vides, pastāv komunikācijas problēmas un ka respondenti nav informēti par pētījumu vai arī nav iesaistījušies darbā.

Secinājumi. Atbildot uz pirmo pētījuma jautājumu, tika noskaidrots, ka savstarpējā ietekme pastāv starp “sasniegumi” un “tradīcijas” ar “iedziļināšanos”, kā arī “tradīcijas” ar “aizrautību”. Tāpat – vērtību “aizrautība” raksturojošie aspekti visvairāk atspoguļo darbinieku iesaistīšanos darbā.

Pētījumā izvirzītā pirmā hipotēze apstiprinājās – iesaistīšanās darbā izteiktības pakāpe ir 5,10, un respondenti ar pilnu atdevi darbu veic vairākas dienas nedēļā.

Pēc iegūtajiem rezultātiem tika noteikta 21 statistiski nozīmīga pozitīva korelācija, no kurām 3 bija ļoti ciešas un 18 ciešas korelācijas, kas apstiprina otro hipotēzi.

Atslēgvārdi: iesaistīšanās darbā, individuālās vērtības, bibliotekāri.

Izmantotie informācijas avoti

Ackerman, C. E. (04.07.2018). *What is Self-Transcendence? Definition and 6 Examples.*

PositivePsychology.com: <https://positivepsychology.com/self-transcendence/#what-is-the-meaning-of-self-transcendence>

Bailey, C. (2022). Employee engagement: Do practitioners care what academics have to say – And should they? *Human Resource Management Review*, 32(1). <https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2016.12.014>

Sanhokwe, H. (2022). The dimensionality of the UWES-17 and UWES-9: Testing second-order and bifactor models. *Journal of Psychology in Africa*, 32(2), 115-122. <https://doi.org/10.1080/14330237.2022.2027616>

Schaufeli, W. B. (2004). *Utrecht work engagement scale*. Utrecht University. https://www.wilmarschaufeli.nl/publications/Schaufeli/Test%20Manuals/Test_manual_UWES_English.pdf

Schwartz, S. (10.05.2022). *Understanding values: Schwartz theory of basic values*. Integration and Implementation Insights: <https://i2insights.org/2022/05/10/schwartz-theory-of-basic-values/>

Villagran, A. L. (2021). Academic librarians: their understanding and use of emotional intelligence and happiness. *The Journal of Academic Librarianship*, 48. https://scholarworks.sjsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1517&context=faculty_rsca

BIBLIOTĒKAS DARBĪBA AKADĒMISKĀ PERSONĀLA PRIEKŠSTATOS

Māris Pavlovs

Latvijas Universitātes Bibliotēkas, Latvija

maris.pavlovs@lu.lv

Īss ievads pētījuma problēmā. Latvijas Universitātes Bibliotēka ir ieinteresēta sniegt labākus pakalpojumus akadēmiskajam personālam. Atsevišķās sarunās ar docētājiem bibliotēkas darbinieki ir konstatējuši, ka docētāji jūtas ierobežoti vai saskaras ar grūtībām atrast jaunākos pētījumus vai atbilstošus avotus savām nodarbībām vai pētījumiem. Arvien pieaugošais digitālo resursu klāsts un tehnoloģiskie risinājumi rada neizpratni dažiem docētājiem, kuriem tehnoloģijas šķiet pārāk sarežģītas vai laikietilpīgas.

Pētījuma mērķis. Lai precizētu minētās problēmas un veicinātu labāku sadarbību starp docētājiem un bibliotēkas darbiniekiem, tika izvirzīts mērķis precizēt minētās problēmas un noskaidrot, kādus risinājumus saskata akadēmiskais personāls.

Pētījuma gaitas apraksts. Datu iegūšana pētījumam “Latvijas Universitātes akadēmiskā personāla profesionālās literatūras lasīšanas paradumi” notika 2023. gada februārī, kad Latvijas Universitātes akadēmiskais personāls aizpildīja tiešsaistes anketu. Aicinājums piedalīties aptaujā tika nosūtīts 1165 LU Bibliotēkas lietotājiem, kuriem ir statuss “akadēmiskais, zinātniskais un administratīvais personāls”. Kopumā aptaujā anketu aizpildīja 199 darbinieki. Mērķis bija noskaidrot LU akadēmiskā personāla un zinātnisko darbinieku profesionālās literatūras lasīšanas un informācijas avotu izmantošanas paradumus.

Galvenie rezultāti. Pētījumā tika konstatēts, ka LU Bibliotēka pamatoti nodrošina plašu informācijas klāstu angļu valodā, tomēr jāpārskata citu valodu klāsts, kā arī jāpiedāvā vairāk latviešu valodas resursu profesionālajā literatūrā. Drukātās grāmatas ir nozīmīgi informācijas avoti, bieži tās tiek lietotas kopā ar digitālajiem resursiem. LU Bibliotēka sniedz unikālus resursus savam akadēmiskajam un pētnieciskajam personālam.

Vērtējot atbildes no 98 respondentiem, kas atbildēja uz atvērtu jautājumu “Ko Jūs ieteiktu LU Bibliotēkai, lai pilnveidotu tās pakalpojumus?”, tika apliecināta apmierinātība ar bibliotēkas darbu, izteikti vēlējumi turpināt attīstīt pieejamos pakalpojumus, fokusējoties uz klientu vajadzībām, un atzīta bibliotekāru atsaucība un izpalīdzība, kas nodrošina patīkamu vidi lasītāvās.

Ekonomikas un sociālo zinātņu fakultātes akadēmiskais personāls (10 respondenti) prasa uzlabot materiālu redzamību un pieejamību tiešsaistes platformā, kā arī ātrāku pasūtījumu apstrādi. Turklāt jāvienkāršo piekļuve datubāzēm un eksportēšanas rīki. Pozitīvi novērtēts esošais personāls un pakalpojumu kvalitāte.

Humanitāro zinātņu fakultātes akadēmiskajam personālam (22 respondenti) nepieciešama papildu pieejamība latviešu valodas periodikas tekstiem elektroniskā formātā, kā arī vēlams izveidot glosāriju par avotu un citēšanas praksi. Svarīga ir arī skaidrība par autortiesībām un attēlu pārkopēšanu. Vēl būtu nepieciešama papildu e-grāmatu iegāde un plašāka piekļuve datubāzēm. Svarīgi saglabāt augstas kvalitātes pakalpojumu sniegšanu un bibliotekāru attīstību.

Izglītības zinātņu un psiholoģijas fakultātes akadēmiskajam personālam (21 respondents) ir vēlme pēc skaidrākas informācijas par pakalpojumiem, ieskaitot infografikas vai citus vizuālus materiālus. Svarīga ir arī ciešāka sadarbība ar citām bibliotēkām un piekļuve jaunākajai nozares literatūrai. Nepieciešams regulāri sniegt informāciju un atbalstu studentiem un mācībspēkiem, kā arī papildināt resursus, lai nodrošinātu aktuālu literatūru un piekļuvi datubāzēm. Speciālistu konsultācijas jāturpina, tās tiek uzskatītas par ļoti noderīgām un kvalitatīvām.

Juridiskās fakultātes akadēmiskajam personālam (4 respondenti) vajadzīga plašāka e-grāmatu klāsta iegāde, it īpaši aktuālai literatūrai par starptautiskajiem tiesību jautājumiem. Svarīga ir arī piekļuve klasiskajai starptautisko tiesību literatūrai, kā arī tiesību vēstures grāmatu skenēšana, it īpaši no padomju tiesību laika, lai atbalstītu studentu zināšanu pilnveidošanu un pētniecību šajā jomā.

Medicīnas, dabaszinātņu, matemātikas un datorikas fakultātes akadēmiskais personāls (36 respondenti) norāda uz aktuālu prasību modernizēt informācijas tehnoloģiju rīku izmantošanu, nodrošinot automatizētas literatūras rekomendācijas un piekļuvi zinātniskajiem rezultātiem. Svarīga ir arī e-grāmatu un brīvpieejas resursu paplašināšana, kā arī sadarbība ar citām bibliotēkām un izdevējiem. Nepieciešams organizēt informatīvas nodarbības, kursus un seminārus par informācijas meklēšanas un kritiskās domāšanas prasmēm, kā arī aktīvi sadarboties ar pētniecības grupām un projektu vadītājiem. Svarīgs ir arī atbalsts studiju programmu izstrādē un ergonomiskas bibliotēkas telpas.

LU atmiņu institūciju darbinieku (5 respondenti) ierosinājumi ietver papildu izdevumu pieejamību lasīšanai brīvajos brīžos. Sociālo tīklu plašāka popularizēšana uzlabotu informētību un pieejamību. Galvenie ieteikumi ietver pakalpojumu popularizēšanu sociālajos tīklos un informēšanu par jaunumiem un pasākumiem. Ierosināta arī sadarbība ar studentu pašpārvaldēm un tematisku pasākumu organizēšana, kas veicinātu resursu izmantošanu.

Galvenie secinājumi

- LU Bibliotēka ir panākusi vairākas pozitīvas lietas, kas tiek novērtētas no dažādu fakultāšu akadēmiskā personāla viedokļa: atsaucīgs un atbalstošs personāls; pietiekama resursu pieejamība; bibliotēkas telpas un vides kvalitāte; inovatīvi pakalpojumi (individuālas literatūras rekomendācijas, nodarbības, informācijas sniegšana par jaunumiem, tematiskās izstādes).

- Viedokļi un prioritātes atspoguļo dažādu fakultāšu un pētniecības jomu specifiskās vajadzības un pieejas informācijas meklēšanā: specifiskie resursi, pakalpojumu uzlabošanas prioritātes un resursu veidi.
- Kopīgas vēlmes visām fakultātēm: vairāk digitālu resursu, labāka pieeja zinātniskajiem resursiem, digitālo tehnoloģiju izmantošana, sadarbība ar citām bibliotēkām.

Atslēgvārdi: profesionālā literatūra, bibliotēkas pakalpojumi, akadēmiskais personāls.

LU BIBLIOTĒKAS SERVISS LU AKADĒMISKAJĀ CENTRĀ: STUDĒJOŠO VĒRTĒJUMS

Ilona Vēliņa-Švilpe

Latvijas Universitātes Bibliotēka, Latvija

ilona.velina-svilpe@lu.lv

Īss ievads pētījuma problēmā. LU Akadēmiskā centra veidošana tika aizsākta 2004. gadā, iekļaujot to kā vienu no augstskolas attīstības stratēģijas prioritātēm (LU, 2004). Turpmākie LU Akadēmiskā centra attīstības uzdevumi tika nostiprināti augstskolas attīstības stratēģiskajos dokumentos 2009. gadā (LU, 2009), 2010. gadā (LU, 2010) un 2021. gadā (LU, 2021). Šobrīd LU Akadēmiskā centra Dabas mājā un Zinātņu mājā izvietotas fakultātes un institūti, kas īsteno studiju programmas un pētniecības virzienus eksakto, dzīvības un medicīnas zinātņu jomās. LU Akadēmiskajā centrā apmeklētājiem pieejamas LU Bibliotēkas divas nozaru bibliotēkas – Dabaszinātņu bibliotēka un Zinātņu mājas bibliotēka. Patlaban tā ir viena no modernākajām augstskolu bibliotēku vidēm Latvijā, piedāvājot vairāk nekā 38 600 informācijas resursu, pieejamību LU saimei visu diennakti un modernas tehnoloģijas, t. sk. šobrīd Baltijas valstīs vienīgo pašapkalpošanās iekārtu portatīvo datoru izmantošanā.

Pētījuma mērķis bija noskaidrot studējošo viedokli par Dabaszinātņu un Zinātņu mājas bibliotēkās pieejamo servisu un informācijas resursiem, lai pilnveidotu LU Bibliotēkas pakalpojumus un veicinātu krājuma kvalitātes attīstību.

Pētījuma gaitas apraksts. Pētījuma dati tika iegūti 2023. gadā no 6. marta līdz 24. aprīlim. LU Bibliotēka sagatavoja aptaujas anketu, izmantojot tiešsaistes aptauju rīku *QuestionPro*. Sadarbībā ar piecu fakultāšu studiju programmu metodiķiem anketa tika nosūtīta uz studējošo e-pastiem. Aptaujā piedalījās LU Bioloģijas fakultātes, LU Fizikas, matemātikas un optometrijas fakultātes, LU Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultātes, LU Ķīmijas fakultātes, LU Medicīnas fakultātes studējošie, t. sk. ārzemju studenti. Aptaujas anketa tika izsūtīta 3085 studējošajiem (LU, 2024). Aptaujā piedalījās 411 respondenti, kas ir 13,3% no studējošo skaita.

Galvenie rezultāti. Uz jautājumu, kuru bibliotēku LU Akadēmiskajā centrā izmanto, respondenti visvairāk atzīmēja Dabaszinātņu bibliotēku (56,03%), kam sekoja Zinātņu mājas bibliotēka (40,07%). Nevieni no respondentiem nenorādīja, ka bibliotēkas savā studiju procesā neizmanto.

Respondenti norādīja, ka bibliotēkā visbiežāk mēcās (31,8%), ņem grāmatas uz mājām (30,05%) un atpūšas (16,82%). Savukārt, atbildot uz jautājumu – kādus pakalpojumus studējošie izmanto, pirmajā vietā ierindojās bibliotēka kā vieta, kur mācīties (29,81%), kam sekoja iespēja izmantot pašapkalpošanās iekārtas grāmatu paņemšanai (28,87%) un iespēja atrasties bibliotēkā sev ērtā laikā (23,53%).

Atbildot uz jautājumu par drukāto grāmatu un žurnālu klāstu, lielākā daļa respondentu (61,29%) ielika vērtējumu "labi", savukārt 22,58% respondentu novērtēja ar visaugstāko vērtējumu "ļoti labi". 198 respondenti izmantoja iespēju sniegt komentāru savam vērtējumam. Lielākā daļa no tiem (72,2%) sniedza izvērstu pamatojumu: "Nesen bija optometrijas grāmatu pieveidums, ļoti daudz noderīga", "Tomēr, kas man patīk – PRIMO piedāvā arī PDF grāmatas un bibliotēkā ir plaša izvēle ar grāmatām", "Nav pieejama literatūra visām apakšnozarēm visos studiju līmeņos".

Aptaujā tika iekļauts jautājums par saņemto atbalstu bibliotēkās. Visvairāk respondenti atzīmēja atbalstu "grāmatu meklēšanā plauktos" (30,53%), kam sekoja atbalsts "izmantošanas termiņu pagarināšanā" (22,9%) un "konsultācijas pašpalpošanas iekārtu izmantošanā" (20,1%). Kopumā studējošie bibliotekāra atbalstu vērtē pozitīvi: "Vienmēr man ātri palīdzēja, un pēc tam arī mani atcerējās." Tomēr bija arī kritiski komentāri: "Bibliotēkas darbinieki tiešām ļoti palīdz, vienīgi uz vienu e-pastu nesaņēmu atbildi." Aptaujas noslēgumā respondenti varēja sniegt savus ierosinājumus. Lielākā daļa respondentu norādīja, ka ir saskārušies ar bibliotēkas vides problēmsituācijām: nepietiekams siltums telpās ("SILTUMS! Es neesmu vienīgais students, kas šādi domā"), piemērotu darba vietu trūkums ("Vēl vairāk mācību vietu"), vides trokšņiem ("Bibliotēkā un universitātē būtu ļoti nepieciešami slēgti stūri, kur KLUSUMĀ strādāt"), grūtības ar literatūras atrašanu brīvpieejas krājumā ("Varbūt varētu pielikt plauktu izvietojuma shēmu, kur ko atrast").

Secinājumi. Iegūtie dati uzskatāmi atspoguļo respondentu paradumus LU Akadēmiskajā centrā izvietotajās LU Bibliotēkas nozaru bibliotēkās, kas lielā mērā saskan ar ikdienas praktiskajā darbībā novēroto. Respondenti LU Bibliotēkas servisu LU Akadēmiskajā centrā vērtē pozitīvi, un viedoklis par pieejamajiem informācijas resursiem ir apmierinošs.

Respondentu pārdomātās un izvērstās atbildes liecina, ka studējošie ir ieinteresēti savas studiju vides uzlabošanā un LU Bibliotēkas servisa pilnveidē. Piedāvātā servisa priekšplānā izvirzās studentu vēlme pēc patstāvības un neatkarības. Lielākā daļa respondentu norādīja, ka izmanto LU Bibliotēkas servisu sev ērtā laikā, iespēju pašiem izvēlēties un saņemt informācijas resursus. Lai tālāk attīstītu LU Bibliotēkas servisu LU Akadēmiskajā centrā, nepieciešams uzlabot bibliotēku vidi, pilnveidot informācijas resursu klāstu, pievērst uzmanību bibliotēku vides dizainam.

Aptaujas rezultāti uzskatāmi demonstrē, ka LU Bibliotēkas studentcentrētais modelis LU Akadēmiskajā centrā sevi praksē ir pierādījis.

Atslēgvārdi: Latvijas Universitātes Bibliotēka, Latvijas Universitātes Akadēmiskais centrs, bibliotēkas serviss, pašpalpošanās bibliotēka.

Izmantotie informācijas avoti

LU (2004). *Latvijas Universitātes Attīstības stratēģija*. Apstiprināta Senāta 26.04.2004. sēdē, lēmums Nr. 244. https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/dokumenti/strategijas-un-koncepcijas/attistibas-strategija.doc

- LU (2009). *Latvijas Universitātes darbības un attīstības ilgtermiņa stratēģija 2009.–2015. gadam*. Apstiprināta ar LU rīkojumu Nr.1/248, 18.09.2009. https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/dokumenti/strategijas-un-koncepcijas/lu%20darbibas%20un%20attistibas%20ilgtermina%20strategija.doc
- LU (2010). *Latvijas Universitāte. Stratēģiskais plāns 2010.–2020. gadam*. Apstiprināts 26.05.2010. Senāta sēdē, lēmums Nr. 370. https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/LU.LV/www.lu.lv/Dokumenti/Julijs_2019/lu-strategiskais-plans-2010-2020.pdf
- LU (2024). *Latvijas Universitātes statistika*. <https://statistika.lu.lv/dashboards/lu-statistics-dashboard/>
- LU (2021). *Latvijas Universitātes Stratēģija 2021.–2027*. Saisinātā versija. https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/61905/LU_strategija_buklets_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y

AKADĒMISKO BIBLIOTĒKU LĪDZDALĪBA STUDIJU PROCESĀ: E-KURSU IZSTRĀDE

Gita Rozenberga

Latvijas Universitāte, Latvija
e-pasts: gita.rozenberga@lu.lv

Īss ievads ziņojuma tēmā. Akadēmisko bibliotēku pakalpojumi aptver plašu darba virzienu klāstu, kur viens no būtiskākajiem ir izglītošanās iespēju nodrošināšana par jautājumiem, kas skar informācijpratību, tostarp medijpratību un zinātnes pratību. Informācijas un komunikācijas tehnoloģiju attīstība un studentu vajadzības nosaka, ka mācību materiāliem jābūt daudzveidīgiem (Skov et al., 2022; Abumandour, 2022), savukārt bibliotēkas var veicināt informācijpratības apgūšanu un iekļaušanu mācību programmās dažādos modeļos (Davis et al., 2011).

Konferences ziņojumā autore dalās ar pieredzi, izstrādājot e-kursus informācijpratības un pētniecības veicināšanai, tostarp salīdzina un grupē atziņas pēc dažādiem aspektiem: saturs, sadarbības rezultāti un studentu atsauksmes.

Mērķis: salīdzināt pieredzi un sadarbības radītās iespējas, izstrādājot e-kursus informācijpratības un zinātnes pratības jomās.

Pētījuma gaitas apraksts. Apkopotas atziņas par priekšrocībām un šķēršļiem e-kursu izstrādes darbā, tostarp sadarbībā ar projektu partneriem. Salīdzināšanai un izvērtēšanai izmantota SVID (SWOT) analīzes metode.

Rezultāts. Salīdzinātas un apkopotas atziņas par trīs e-kursiem: “Ievads informācijpratībā”, “Zinātnisko rakstu un sekundāro datu gudra meklēšana tīmeklī un ārējās datu bāzēs” (sadarbība DIGITEKA projekta ietvaros), “Sabiedriskā zinātne bibliotekāriem (*Citizen science for librarians*)” (sadarbība LibOCS starptautiskā projekta ietvaros).

Secinājumi. Informācijpratībā par noderīgiem tiek atzīti e-kursi gan visaptverošā, gan specializētā tematikā. E-kursu var padarīt studentiem saistošāku, saturu vieglāk iegaumējamu un tuvāku pedagoģiskiem principiem, pilnīgāk izmantojot iespējas, kuras dod *Moodle* interaktīvā vide. Darbs komandās, pieredzes apmaiņa, tostarp starptautiska, kā arī resursu apvienošana nodrošina labu potenciālu e-kursa ilgtspējībai un pieejamību plašākam interesentu lokam.

Atslēgvārdi: informācijpratības pakalpojumi, e-kursi, e-kursu izstrāde, akadēmiskās bibliotēkas un informācijpratības veicināšana.

Izmantotie informācijas avoti

Abumandour, E.-S. T. (2022). Applying e-learning system for engineering education – challenges and obstacles, *Journal of Research in Innovative Teaching & Learning*, 15(2). <https://doi.org/10.1108/JRIT-06-2021-0048>

- Davis, E. L., Lundstrom, K. and Martin, P. N. (2011). Librarian perceptions and information literacy instruction models. *Reference Services Review*, 39(4). <https://doi.org/10.1108/00907321111186695>
- Skov, M., Svarre, T., & Lykke, M. (2022). Student experience of digital learning tools: Information literacy training in higher education. In *Proceedings of ISIC: the information behaviour conference*, Berlin, Germany, 26–29 September, 2022. <https://doi.org/10.47989/irisic2238>

ATMIŅAS PAR BĒRNĪBAS BIBLIOTĒKĀM

Daina Pakalna

Latvijas Universitāte, Latvija

daina.pakalna@lu.lv

Bērnības atmiņas par lasīšanu un pirmā bibliotēkas apmeklējuma pieredze daudziem cilvēkiem ilgi saglabājas atmiņā un nereti var ietekmēt turpmāko personības virzību. Vairāku pētījumu rezultāti apliecina, ka agra lasīšanas pieredze ģimenē tieši ietekmē bērna kognitīvo attīstību un vēlākās sekmes skolā (Raban, 2022; Carroll et al., 2018; Torr, 2020).

Pētījuma mērķis: izpētīt, kā Informācijas pārvaldības bakalaura programmas studenti atceras savu bērnības lasīšanas pieredzi un pirmo bibliotēkas apmeklējumu.

Pētījuma jautājumi: vai studenti atceras konkrētas grāmatas, kas viņiem bērnībā lasītas priekšā, kā viņi paši iemācījušies lasīt, kā studenti atceras savu pirmo bibliotēkas apmeklējumu.

Pētījuma gaitas apraksts. Izlasē tika iekļauti 17 pirmā kursa un 12 otrā kursa studentu domraksti, kas tika rakstīti, uzsākot apgūt studiju kursu “Lietotāju grupas – bērni un pusaudži”. Analīzei tika izmantota induktīva kvalitatīvās kontentanalīzes metode. Teksti tika kodēti, un kategorijas apvienotas sešās tēmās.

Galvenie rezultāti. Pirmajā tēmā “Lasīšana bērnībā” apvienotas četras kategorijas – “Lasīšana priekšā”, “Atmiņas par konkrētām bērnības grāmatām”, “Kā iemācījies lasīt” un “Slikta lasīšanas pieredze”. 12 domrakstos studenti atcerējās konkrētas bērnības grāmatas, kuras vai nu lasītas priekšā, vai bijušas tās, kuras lasījuši paši. Tās pārsvarā bijušas grāmatas ar skaistām ilustrācijām un aizraujošu saturu.

Siltas atmiņas palikušas par brīžiem, kad kāds no ģimenes bērnībā lasījis priekšā.

Ar lasītprasmes apguvi ir gājis dažādi – gan viegli, it kā nemanot, gan arī grūti, mācoties saukt kopā zilbes.

Slikta bērnības lasīšanas pieredze minēta piecos domrakstos. Tā bijusi saistīta ar lasīšanu kā sodu par sliktu uzvedību un obligāto literatūru.

Atmiņas par bibliotēku studentiem visvairāk saistās ar laiku, kad uzsāktas mācības skolā. Vienam studentiem ir saglabājušās atmiņas no pavisam agras bērnības, kad viņš vēl pats nemācējies iet kājām.

Pirmie iespaidi parasti bijuši saistīti ar lielu grāmatu daudzumu un augstiem plauktiem, bet atmiņā palikusi arī bērnības bibliotēku mierīgā gaisotne, iespēja pašiem izvēlēties lasāmvielu, radoši darboties un arī īpašā bibliotēkas smarža.

Daudzos domrakstos tiek minēts, ko varēja darīt bibliotēkā – ne tikai izvēlēties un lasīt grāmatas un žurnālus, bet arī apmeklēt pasākumus, spēlēt spēles, satīties ar draugiem un pildīt mājasdarbus.

Bērnības bibliotēku bibliotekāres pārsvarā bijušas ļoti jaukas un miļas, tādas, kuras katru bērnu sagaidījušas ar smaidu, bet ir bijušas arī nopietnas, ar īgnu skatienu un reizēm dusmīgas par laikā nenodotām grāmatām.

Secinājumi. Bērnības lasīšanas pieredze un lasīšanas tradīcijas ģimenē ir ļoti svarīgs faktors bērna kognitīvajā un emocionālajā attīstībā. Bērnības bibliotēkas ir pavērušas plašas iespējas gan brīvi izvēlēties sev lasāmvielu, gan arī saturīgi pavadīt laiku.

Liela nozīme ir bijusi bibliotekāra personībai, jo pat viens īgns un nedraudzīgs skatiens var radīt bērnā bailes un nevēlēšanos vairs nākt uz bibliotēku.

Vairākos studentu domrakstos pozitīvā bērnības lasīšanas un bibliotēku apmeklēšanas pieredze tika saistīta ar izvēli studēt Informācijas pārvaldības programmā un savu nākotnes profesiju saistīt ar darbu bibliotēkā.

Atslēgvārdi: lasīšanas pieredze bērnībā, lasīšana priekšā, bibliotēka, bibliotekāre, atmiņas.

Izmantotie informācijas avoti

Raban, B. (2022). Strong conceptual knowledge developed through home reading experiences prior school. *Journal of Early Childhood Research*, 20(3). <https://doi.org/10.1177/1476718X221083413>

Carroll, J. M., Holliman, A. J., Weir, F, & Baroody, A. E. (2019). Literacy interest, home literacy environment and emergent literacy skills in preschoolers. *Journal of Research in Reading*, 1(1), 150–161. <https://doi.org/10.1111/1467-9817.12255>

Torr, J. (2020). Shared reading as a practice for fostering early learning in an Early Childhood Education and Care centre: a naturalistic, comparative study of one infant's experiences with two educators. *Literacy*, 54(3), 132–143. <https://doi.org/10.1111/lit.12227>

NOVADPĒTNIECĪBAS UN DZIMTAS PĒTNIECĪBAS REZULTĀTI BAUSKAS NOVADĀ

Sandra Cīrule

Latvijas Universitāte, Latvija
sandra.cirule@lu.lv

Īss ievads pētījuma problēmā. Kopš 2019. gada par Mežotnes vēsturisko novadu iznākušas četras novadpētniecības entuziastu veidotas grāmatas. Pētījuma autore vēlējas noskaidrot, cik aktīvi novadpētniecības entuziasti grāmatu izdošanā darbojas Bauskas novadā kopumā.

Pētījuma mērķis: apkopot ziņas par pēdējos astoņos gados izdotām grāmatām, kas balstās uz Bauskas novada novadpētniecības un dzimtas pētniecības materiāliem, fokusējoties uz tiem izdevumiem, kas tapuši pētnieku-amatieru darbības rezultātā.

Pētījuma jautājumi

1. Kas motivēja pētniekus veikt šo darbu?
2. Kas sponsorēja grāmatas izdošanu?
3. Cik lielā mērā grāmatu tapšanā tika iesaistītas bibliotēkas?
4. Vai bija kādi izaicinājumi grāmatu rakstīšanā un izdošanā, ietverot arī Covid-19 periodu?

Pētījuma gaitas apraksts. Autore kā pētniecības metodes izmantoja attālinātu daļēji strukturētu interviju un dokumentu analīzi. Par izdotajām grāmatām autore ieguva informāciju Bauskas Centrālajā bibliotēkā un Bauskas novada pagastu bibliotēkās.

Galvenie rezultāti. No 12 grāmatām deviņas iznākušas pēdējo piecu gadu laikā. Kopumā šīs 12 grāmatas ir 10 autoru darbs, no kuriem divi ir kolektīvie autori, jo grāmatas ir biedrību izdevumi. Intervijai pieejami bija septiņi autori.

Četras grāmatas atspoguļo Mežotnes vēsturi: izdevums par Mazmežotnes muižu (Burkāne, Ziemeļniece, Zilgalvis, 2019), kura tapšanā līdzdarbojušies arī profesionāli autori, E. Strazdiņa grāmatas par Grāvendāli (Strazdiņš, 2020) un Mežotni (Strazdiņš, 2023) un grāmata par Mežotnes ķieģeļu cepli (Rupkus, 2023).

Četras grāmatas attiecināmas uz Rundāles pagastu – Pilsrundāles bibliotēkas vadītājas A. Ramanes sastādītā atmiņu krājuma “Atmiņu upe plūst” pirmā (Atmiņu, 2018) un otrā (Atmiņu, 2021) daļa, Svitenes lauku bērnu un jauniešu biedrības “Mums pieder pasaule” fotogrāmata “Svitenes ainavas runā” (Svitenes, 2021) un A. Ludviga veltījums mātei – dzimtas stāsts “No Ģērķēniem līdz Kaucmindei” (Ludvigs, 2016).

Divas grāmatas stāsta par Iecavu: M. Krutikova izdevums “Kaut pastalās, bet brīvi” (Krutikovs, 2020) un izdevums “Iecavas slimnīca laiku lokos” (Kaidaka, 2018).

Divas ir Bauskas mākslinieku biedrības “Meistars Gothards” izdotas grāmatas. Izdevums “Mākslinieki: Bauska, Iecava, Rundāle, Vecumnieki” (Ušča, 2020) stāsta par 50 Bauskas un tās apkārtnes māksliniekiem no 19. gadsimta otrās puses līdz

mūsdienām, un izdevumā “Bauska mākslinieku un grafiķu acīm” (Bauska, 2023) apkopoti Bauskas attēlojumi dažādu tautību mākslinieku skatījumā no 1701. gada līdz 2021. gadam.

Autori intervijās nosauca vairākus motivējošus faktoros grāmatu izdošanai: interese par vēsturi, saistot to ar misijas apziņu, vēlme saglabāt atmiņas, novadpētniecība darba vietā, interese par cilvēku stāstiem, dzimtas pētniecības uzsākšana, tradicionāli ikgadēji pasākumi.

Ļoti daudzveidīgs ir līdzekļu iegūšanas ceļš grāmatu izdošanai. Biežāk minētie līdzekļu avoti: Kultūrkapitāla fonds, Rundāles novada dome, Bauskas novada dome, arī Latvijas Valsts meži. Vēl tika nosaukti: Iecavas novada dome, Zemgales plānošanas reģions, Balticovo, vairākas biedrības, uzņēmumi, zemnieku saimniecības un privātpersonu ziedojumi. Viens autors izdeva grāmatu par saviem un atbalstītāju personīgajiem līdzekļiem.

Interesanta šķiet bibliotēku iesaiste pētnieku-amatieru darbā. Intervijā divi respondenti atbildēja, ka bibliotēku palīdzība nav bijusi nepieciešama. Viens respondents norādīja, ka viņa aicinājumam palīdzēt no 20 publiskajām bibliotēkām atsaukušās tikai sešas. Visbiežāk autori nosauca Bauskas Centrālo bibliotēku un LNB, bet tika nosauktas arī septiņas pagastu bibliotēkas un viena skolas bibliotēka. Daži autori minēja, ka bibliotēkās nav atraduši vajadzīgos materiālus.

Runājot par izaicinājumiem, vispirms jāpiemin autora vecuma izaicinājums – jaunākajam autoram grāmatas tapšanas laikā bija 19 gadi, vecākajam – 75 gadi. Intervijā šie autori atklāj, ka vecums bijis zināms šķērslis gan grāmatas teksta radīšanā, gan sponsoru meklēšanā. Otrs izaicinājums – līdzekļu meklēšana grāmatu izdošanai. Trešais izaicinājums ir grāmatas tapšanas ilgums. Tas ir bijis dažāds: no nepilna gada līdz septiņiem gadiem. Covid-19 laika ierobežojumus autori vērtēja dažādi: divi atbildēja, ka nejuta nekādu ietekmi, divi – ka tas ir aizkavējis darbu, viens – ka šis laiks pozitīvi ietekmējis, jo to varēja izmantot darbam pie grāmatas.

Autori saka, ka šādu grāmatu radīšana un izdošana dod gandarījumu, bet paņem daudz spēka, taču divi autori atzina, ka plāno nākamo grāmatu, bet četri pieļāva tādu varbūtību.

Secinājumi. Ar novadpētniecību saistīto grāmatu skaits salīdzinoši nelielā laika posmā un teritorijā ir pietiekami liels. Grāmatu fiziskie izdevumi pārsvarā ir kvalitatīvi izstrādāti un noformēti. Autoru entuziasms un patriotisms pārsteidz, viņi ir gatavi daudz ieguldīt, un viņu aktivitāti uztur apkārtējie cilvēki. Grūti iegūstami naudas līdzekļi grāmatu izdošanai nav šķērslis. Bibliotēku iesaiste šo grāmatu tapšanā varētu būt lielāka, jo to krājumā ir novadpētniecības materiāli.

Atslēgvārdi: Bauskas novads, novadpētniecība, grāmatas.

Izmantotie informācijas avoti

Atmiņu upe plūst : rundāliešu stāsti (2018). Aelitas Ramanes un Annas Truntikas teksts un apkopojums. Izd.: Rundāles novada dome.

- Atmiņu upe plūst : rundāliešu stāsti* (2021). Sastādītāja Aelita Ramane. 2. grāmata. Izd.: Madris.
- Bauska gleznotāju un grafiķu acīm : Bauska through the Eyes of Painters and Graphic Artists* (2023). Izd.: Biedrība "Meistars Gothards".
- Burkāne, I., Ziemeļniece, A. & Zilgalvis, J. (2019). *Mazmežotnes muiža*. [B. i.]
- Kaidaka, K. (2018). *Iecavas slimnīca laiku lokos*. Izd.: Biedrība "Skaldū raksti".
- Krutikova, M. (2020). *Kaut pastalās, bet brīvi : Atmosfēras laiks Iecavā (1988–1991)*. Izd.: Ezerrozes grāmata.
- Ludvigs, A. (2016). *No Ģērķēniem līdz Kaucmindei*. [B. i.]
- Rupkus, J. (2023). *Mežotnes Cepļa skurstenis vēl kūp*. [B. i.]
- Strazdiņš, E. (2020) *Grāvendāle starp divām Mežotnes zemēm*. Izd.: Madris.
- Strazdiņš, E. (2023) *Mežotnes zemes Lielupes krastos*. Izd.: Madris.
- Svītenes ainavas runā* (2021). Izd.: NVO "Mums pieder pasaule".
- Ušča, A. (2020) *Mākslinieki: Bauska, Iecava, Rundāle, Vecumnieki*. Izd.: Biedrība "Meistars Gothards".

LIEPĀJAS PILSĒTAS BIBLIOTĒKAS KULTŪRVĒSTURISKI NOZĪMĪGS DĀVINĀJUMS LATVIJAS UNIVERSITĀTEI

Laura Kreigere-Liepiņa

Latvijas Universitātes Bibliotēka, Latvija

laura.kreigere-liepina@lu.lv

Īss ievads pētījuma problēmā. 1935. gadā Latvijas Universitāte (LU) saņēma vērtīgu dāvinājumu no Liepājas pilsētas bibliotēkas, kas atbilstoši profilam tika atvēlēts dažādām Latvijas Universitātes grāmatu krātuvēm. Bibliotēkas struktūrai mainoties, lielākā daļa Liepājas pilsētas bibliotēkas grāmatu nonāca kopējā grāmatu krātuvē, pārsvārā izkliedētā veidā. Grāmatu vidū ir daudz bibliogrāfisku retumu, vizuāli iespaidīgu eksemplāru un kultūrvēsturiski nozīmīgu izdevumu ar agrāko īpašnieku ierakstiem un zīmogiem, kas līdz šim nebija pamanīti, izpētīti un pievienoti Latvijas bibliotēku elektroniskajā kopkatalogā. Tā kā šis ir viens no nozīmīgākajiem grāmatu dāvinājumiem LU, tika nolemts izveidot atsevišķu krājuma kolekciju.

Pētījuma mērķis. Lai šo vērtīgo grāmatu krājumu izveidotu kā vienotu kolekciju, LU Bibliotēkā ir uzsākts apzināt un identificēt iespējamās Liepājas pilsētas bibliotēkas kādreizējos eksemplārus un padarīt tos pieejamus LU mācībspēkiem, studentiem un pētniekiem.

Pētījuma jautājumi. Pētījuma gaitā bija būtiski noskaidrot dāvinājuma vērtību, atklājot tā kultūrvēsturisko nozīmi un vietu grāmatniecības vēsturē. Grāmatu kolekcijas izpēti laikā bija iespējams izsekot sabiedriskās domas izplatībai Kurzemē no 18. līdz pat 20. gadsimtam un atskatīties uz dažādiem vēsturiskiem, reliģiskiem, politiskiem un kultūras strāvājumiem Latvijas vēsturē.

Pētījuma gaitas apraksts. Pētījuma gaitā tika identificēts vairums Liepājas pilsētas bibliotēkas eksemplāru, kas patlaban atrodas LU Bibliotēkas krājumā. Katrs eksemplārs tika izvērtēts: 1) kā izdevums, un ziņas par to tika pievienotas Latvijas bibliotēku elektroniskajā kopkatalogā; 2) kā eksemplārs ar tā īpašajām eksemplāra vizuālajām pazīmēm un dažādo provenienču ierakstiem u.c. īpašuma zīmēm.

Galvenie rezultāti. Tika identificēta un apzināta gandrīz puse Liepājas pilsētas bibliotēkas dāvinājuma grāmatu. Šī vērtīgā krājuma daļa tika bibliogrāfiski izpētīta un padarīta pieejama plašākam studentu un pētnieku lokam.

Secinājumi. 1935. gadā LU ir saņēmusi kultūrvēsturiski nozīmīgu dāvinājumu, kas ir bagātinājis LU Bibliotēkas krājumu. Liepājas pilsētas bibliotēkas grāmatas sniedz priekšstatu par 18. gadsimta nogalē labi zināmu Rietumeiropas lasāmbibliotēku modeli, kur vietējā elite bija aicināta lasīt jaunāko izzinošo un izklaidējošo literatūru, vienlaikus finansiāli un materiāli atbalstot bibliotēku. LU Bibliotēkas krājumā nonāca

moderna, galvenokārt Vācijas pilsētās izdota apgaismības laikmeta literatūra, vērtīgi 17. un 18. gadsimta seniespiedumi, kā arī reti bibliogrāfiski izdevumi dažādās valodās. Liepājas pilsētas bibliotēkas grāmatu dāvinājums ir būtisks pētniecības avots humanitāro, tiesību, ģeogrāfijas un citu zinātņu studijās.

Atslēgvārdi: Latvijas Universitātes Bibliotēka, Liepājas pilsētas bibliotēka, apgaismības laikmeta literatūra, Franču revolūcija, Kurzemes guberņas vēsture, Kurzemes baznīcu bibliotēkas, bibliogrāfiski retumi.

Izmantotie informācijas avoti

Becker, Herbert. *Deutschbaltische Kaufmannsfamilien in Kurland (17.–19. Jahrhundert)*. (<http://www.deutschbaltische-kaufleute.libau-kurland-baltikum.de/>)

Grunts, J. A. *Sechstes Verzeichniss dererjenigen Bucher, welche in der Liebauschen Stadt= und Lesebibliothek sowohl gekauft, als auch geschenkt worden. Von Anno 1782 bis 1783*. [Izdevējs nav zināms.]

Grunts, J. A. *Neunzehntes Verzeichniss dererjenigen Bucher, welche in der liebauschen Stadt= und Lesebibliothek sowohl angekauft als auch geschenkt worden von Anno 1795 bis 1796*. Steffenhagen, J. F.

Grunts, J. A. *Achtzehntes Verzeichniss dererjenigen Bucher, welche in der liebauschen Stadt= und Lesebibliothek sowohl angekauft als auch geschenkt worden von Anno 1794 bis 1795*. Steffenhagen, J. F.

Grunts, J. A. *Vierzehntes Verzeichniss dererjenigen Bucher, welche in der liebauschen Stadt= und Lesebibliothek so wohl angekauft, als auch geschenkt worden, von Anno 1790 den 12ten Nov. bis 1791*. Steffenhagen, J. F.

Grunts, J. A. *Funfzehntes Verzeichniss dererjenigen Bucher, welche in der Liebauschen Stadt= und Lesebibliothek sowohl angekauft als auch geschenkt worden, von Anno 1791. den 12. November bis 1792*. Steffenhagen, J. F.

Grunts, J. A. *Sechszehntes Verzeichniss dererjenigen Bucher, welche in der Liebauschen Stadt= und Lesebibliothek sowohl angekauft als auch geschenkt worden, von Anno 1792. den 12. November bis 1793*. Steffenhagen, J. F.

Grunts, J. A. *Zehntes Verzeichniss dererjenigen Bucher, welche in der Liebauschen Stadt= und Lesebibliothek sowohl angekauft, als auch geschenkt worden, von Anno 1786 den 11 Nov. bis 1787*. Driestische Buchdruckerey.

Januška, A. (1984). Lappuses no Liepājas pilsētas centrālās zinātniskās bibliotēkas vēstures (sakarā ar bibliotēkas 200 gadiem). No A. Apinis, A. Deglava, G. Dēliņa u.c. (Red.). *Bibliotēku zinātnes aspekti: bibliotēku darbs*. (74.–108. lpp.). Avots.

Kallmeyer, Th. (1910). *Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands*. Grothuß. (579.–580.) lpp.

Malvess, R. [1930 – ~1940]. Mani Liepājas stāsti. Latvijas Nacionālā bibliotēka, RXA 105, N 38, [1.–2.] lpp.

VAI KARA LAIKĀ GRĀMATNIECĪBA APSĪKST?: LATVIEŠU GRĀMATA (1914–1920)

Viesturs Zanders

Latvijas Universitāte, Latvija

viesturs.zanders@lu.lv

Īss ievads pētījuma problēmā. 20. gadsimta otrajā desmitgadē latviešu grāmatniecībā notiek būtiskas pārmaiņas, taču šis periods joprojām ir pētīts ļoti fragmentāri. Pētījuma hronoloģisko ietvaru veido Pirmā pasaules kara (1914–1918) un tam sekojošā Latvijas Neatkarības kara (1918–1920) gadi. Pētniekiem ir jārēķinās ar to, ka analītikas datubāzē arī par šo posmu publikācijas ir ievietotas izlases veidā, ignorējot kultūrvēstures pētniecībai būtiskas detaļpublicācijas un komercsludinājumus. Savukārt digitalizācijai, vismaz pagaidām, nav pakļauti vairāki nozīmīgi preses izdevumi, piemēram, *Dzimtenes Atbalss*, *Jaunā Dienas Lapa* (1917–1918), un tas rada nepilnīgu, bet dažkārt pat izkropļotu ainu par atsevišķu procesu vai publisku diskusiju attīstības gaitu.

Pētījuma mērķis: noskaidrot, kāda loma grāmatniecības procesos ir kā pieredzējušiem grāmatizdevējiem (A. Gulbim), tā arī nozares jaunpienācējiem (K. Dūnim, J. A. Kukuram, J. Rauskam, P. Stumpam, Latviešu bēgļu apgādāšanas Centrālkomitejai un vairākām citām organizācijām).

Pētījuma gaitas apraksts. Pētījumā izmantots un analizēts plašs kara gados iznākušo periodisko izdevumu publikāciju klāsts, kā arī atsevišķu organizāciju (Viļa Olava fonda) darbības dokumentācija.

Galvenie rezultāti. Periodisko izdevumu detalizēta izpēte un arī līdz šim apzinātie nublicētie dokumenti apstiprina pieņēmumu, ka šajā periodā būtiski pieaug grāmatu izdošanas nozīme Latvijas reģionos. Līdz tam nebijušu nozīmi iegūst Latvijai veltītu, bet ārpus tās tapušu publikāciju sagatavošana (Latviešu pagaidu nacionālās padomes veikums).

Secinājumi. Arī šī Latvijas grāmatniecības perioda izpētē vitāli svarīga ir iespējami pilnīga iespiesto un nublicēto avotu izmantošana. Par spīti kara gadu grūtībām un apsīkumam grāmatu izdošanā, grāmatizdevēji un izdevējdarbībā ieinteresētas organizācijas neaprobežojas vienīgi ar bēgļu gaitās nonākušo garīgo aprūpi. Tieši šajā laikā tiek izlolas vairākas vēlāk izmantotas ieceres, sagatavota augsne izdevējdarbības pluralismam Latvijas Republikas laikā, kā arī turpināta publiska domu apmaiņa par grāmatniecības nozarei svarīgiem jautājumiem.

Atslēgvārdi: latviešu grāmatniecība, Pirmais pasaules karš, periodiskie izdevumi, Viļa Olava fonds, Latviešu pagaidu nacionālā padome.

Izmantotie informācijas avoti

Jēkabsons, Ē. (zin. red.). (2017). *Latvija Parīzes Miera konferencē 1919. gadā: delegācijas sēžu protokoli*. Rīga: Latvijas Nacionālais arhīvs.

Karulis, K. (1967). *Latviešu grāmata gadsimtu gaitā*. Rīga: Liesma.

Laikraksti: *Jaunākās Ziņas* (1916–1919), *Lūdums* (1915–1918).

Tomaševskis, Jānis. Latviešu pagaidu nacionālā padome. Pieejams:

<https://enciklopedija.lv/skirklis/27579-Latvie%C5%A1u-pagaidu-nacion%C4%81%C4%81-padome> [skatīts 03.04.2024.].

Viļa Olava fonds (1917–1934). Sarakste par V. Olava fonda dibināšanu un grāmatu izdošanu. Latvijas Nacionālais arhīvs, Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 3146. f., 1. apr., 231. l.

GRĀMATNIECĪBAS TĒMA JĀŅA RAPAS PRIVĀTKOLEKCIJĀ

Ilga Mantiniece

Latvijas Universitātes Bibliotēka, Latvija

ilga.mantiniece@lu.lv

Īss ievads pētījuma problēmā. Grāmatizdevējs, grāmattirgotājs un bibliofils Jānis Rapa 1932. gadā ekonomiskās krīzes apstākļos bija spiests pārdot savu ilgi krāto privātkolekciju Latvijas Universitātes Centrālajai bibliotēkai, lai izglābtu no bankrota a/s “Valters un Rapa”. Bibliotēka no iegūtā krājuma kā atsevišķu kolekciju izdalīja vienīgi ar *Baltikas* tēmu saistītos novadpētnieciska rakstura izdevumus, pārējo daļu izkliepjot vispārējā krājumā. Līdz ar to par Jāņa Rapas privātkolekciju ilgus gadus pastāvēja uzskats, ka tās saturā ir tikai *Baltika*, jo netika pieminēts nedz bagātīgais *Letonikas* krājums, nedz arī daudzie ar bijušā īpašnieka profesionālajām interesēm saistītie izdevumi grāmatniecības jomā.

Pētījuma mērķis. Šī pētījuma mērķis bija identificēt bibliotēkas kopējā krājumā izklieptos uz grāmatniecības tēmu attiecināmos izdevumus no Jāņa Rapas privātkolekcijas, lai parādītu viņa dziļo interesi par grāmatu ražošanu, izplatīšanu, vākšanu un ļautu saprast viņu kā personību, kurā apvienojas grāmatrūpnieka un bibliofila intereses.

Pētījuma jautājumi. Pētījuma galvenais jautājums bija noskaidrot aptveramās tēmas plašumu saturiskā un skaitliskā aspektā, izvērtējot arī iespējamo ietekmi uz Jāņa Rapas profesionālo darbību, kamēr šī privātkolekcija bija viņa paša rīcībā.

Pētījuma gaitas apraksts. Darba gaitā vajadzīgo datu meklēšanai tika izmantotas iespējas, ko sniedz atsevišķu meklēšanas kritēriju izmantošana Valsts nozīmes bibliotēku elektroniskajā kopkatalogā – tur fiksētā piezīme par ieguves avotu (“Pirkums 1932. g.: Jānis Rapa”), kombinējot ar tematiskajiem priekšmetiem vai UDK indeksu. Diemžēl tas neveda vajadzīgo pilnīguma pakāpi, jo elektroniskajā kopkatalogā tā pirmajos izveidošanas gados LU Bibliotēka vēl neveica ierakstos šādu identificējošu piezīmi. Bija nepieciešams papildu darbs, fundamentāli izskatot primāro avotu – Bibliotēkas inventāru grāmatu Nr. 30, kas veltīta J. Rapas privātkolekcijas reģistrēšanai krājumā (10 590 ieraksti), kur ieraksti bija veikti jauktā, nesistematizētā secībā, kas apgrūtināja darbu, kā arī ne visi nosaukumi bija pietiekami informatīvi tēmas identificēšanai.

Galvenie rezultāti. Rezultātā tika apkopoti ar grāmatniecības tēmu saistīti izdevumi, kas nosacīti veido trīs blokus:

- dažādi bibliogrāfiskie izdevumi, pēc kuriem var gūt informāciju par grāmatniecības produkciju (iespējams, pēc tiem J. Rapa vadījās, kolekcionējot *Baltikas* un *Letonikas* izdevumus), kā arī augstvērtīgi antikvariātu katalogi ar informāciju par inkunābulām;

- profesionālā literatūra par dažādiem grāmatrūpniecības procesiem, grāmat-tirdzniecības rokasgrāmatas, grāmatu mākslas vēstures izdevumi;
- grāmatniecība populārzinātniskā izklāstā “vienkāršajam” lasītājam.

Prezentācijai tika atlasīti vairāki desmiti vizuāli izteiksmīgāko izdevumu.

Secinājumi. Būdams pirmais latviešu grāmatniecības darbinieks ar profesionālu izglītību, Jānis Rapa kā bibliofils savā privātkolekcijā apvienoja praktisko pieeju ar grāmatnieka misijas apziņu. Tādēļ ir pašsaprotami viņa sakrāto grāmatu vidū ieraudzīt pietiekami lielu skaitu grāmatniecības tematikai veltītu izdevumu un atgūt nokavēto šo izdevumu publicēšanā un piedāvāšanā izmantošanai plašākai auditorijai.

Atslēgvārdi: grāmatniecība, Jānis Rapa, Latvijas Universitātes Bibliotēka, privātkolekcijas

Izmantotie informācijas avoti

Latvijas Universitātes Bibliotēka. *Latvijas Universitātes Centrālās bibliotēkas Inventāra grāmata Nr. 30 (R:1-10590)*. 1932/33. [Nepublicēts materiāls]

Valsts nozīmes bibliotēku kopkatalogs. Pieejams: <https://rb.gy/a6ha4i> [skatīts: 8.03.2024.].

FILOZOFA LU PROFESORA AUGUSTA MILTA (1928–2008) PRIVĀTKOLEKCIJAS MATERIĀLI LU BIBLIOTĒKĀ

Vēsma Klūga

Latvijas Universitātes Bibliotēka, Latvija

Vesma.kluga@lu.lv

Īss ievads pētījuma problēmā. LU profesora Augusta Milta (1928–2008) biogrāfija un ziņas par publicētajiem darbiem ir atspoguļotas izdevumos “Latvijas Valsts universitātes profesori jubilejas gadā : biobibliogrāfiskais rādītājs” (Kondratovičs (atb. red.), 1989) un “Profesors Augusts Milts : biobibliogrāfisks rādītājs” (Alika (sast.), 1993). Izdevumā “Augusts Milts: patība un ētika : veltījums profesoram 80. dzimšanas dienā” (autoru kolektīvs, 2008) apkopota profesora darbu bibliogrāfija, sākot no 20. gadsimta 60. gadiem līdz pat 2008. gadam, to papildina laikabiedru atmiņas, intervijas, fotogrāfijas un profesora esejas un miniatūras, humoristiski tēlojumi un prātulas.

2019. gada sākumā LU Bibliotēka no LU profesora Augusta Milta ģimenes saņēma daļu no viņa privātbibliotēkas: grāmatas un materiālus, kas saistīti ar profesora profesionālo darbību un sabiedriskās dzīves aktivitātēm.

Pētījuma mērķis: iepazīstināt ar saņemtajiem Augusta Milta privātkolekcijas materiāliem.

Pētījuma gaitas apraksts. Grāmatas tika iekļautas LU Bibliotēkas krājumā, pārējie materiāli tika apkopoti, aprakstīti un analizēti. Pētījuma sagatavošanai izmantoti dokumenti arī no Augusta Milta personas lietas LU arhīvā un atsevišķi izdevumi no LU Bibliotēkas krājuma.

Galvenie rezultāti. Augusts Milts dzimis 1928. gada 28. maijā Preiļu rajona Turku ciemā jaunsaimnieka ģimenē. 1953. gadā ar izcilību beidz Latvijas PSR Izglītības ministrijas Rīgas pedagoģiskā institūta Vēstures fakultāti ar vēstures vidusskolas skolotāja kvalifikāciju, strādā Bauskas rajona Skaistkalnes vidusskolā (1953–1959), Latvijas Lauksaimniecības akadēmijā (LLA, 1959–1971), turpina izglītību A. A. Ždanova Valsts universitātē Ļeņingradā Filozofijas fakultātes Ētikas un estētikas katedrā (1965–1967), kur 1967. gadā iegūst doktora grādu.

Paralēli darbam LLA, sākot ar 1969. gada 30. septembri, brīvajā laikā sāk strādāt LU kā stundu pasniedzējs, lasot ētikas kursu filozofijas specialitāšu studentiem, bet no 1971. gada 4. janvāra Augusta Milta pamata darba vieta ir LU – vispirms kā vecākajam pasniedzējam ētikā un vēsturiskajā materiālismā. 1972. gada februārī ievēlēts docenta amatā un periodiski bijis arī katedras vadītāja vietas izpildītājs, no 1988. līdz 1994. gadam – LU profesors, pēc tam – Latvijas Zinātņu akadēmijas (LZA) Filozofijas un socioloģijas institūta profesors.

Pēc 28 gadiem LU nostrādātiem gadiem, 71 gada vecumā, Augusts Milts dodas pensijā, turpinot aktīvu profesionālo un sabiedrisko dzīvi.

Pēc valsts neatkarības atjaunošanas paralēli pasniedzēja pienākumiem Augusts Milts no 1992. gada līdz 2007. gadam ir LZA un LU Filozofijas un socioloģijas institūta projekta "Nacionālā mutvārdu vēsture" zinātniskais vadītājs un konsultants, kā arī vairāku sabiedrisko organizāciju loceklis, līdz 2007. gadam arī atsevišķu stundu pasniedzējs LU. Profesors lasījis lekcijas arī Latvijas Kultūras akadēmijā, Skolotāju kvalifikācijas celšanasursos un citur.

Augusta Milta privātkolekcijas materiāli ietver grāmatas, galvenokārt filozofijas nozarē. Daudzās grāmatās ir profesora bijušo studentu, darba kolēģu un arī sabiedrībā zināmu personu ieraksti, piemēram, dzejnieku Olgas Lisovskas un Jāņa Rokpeļņa veltījuma ieraksti.

Privātkolekcijā ietilpst studiju laika un darba gaitu sākumposma materiāli, piemēram, pirmie lekciju pieraksti "Skatuves runa" no 1948. gada, kas rakstīti rūtiņņu kladē ar lillā tintes spalvu, ir arī neliels skaits personīgo dokumentu: dažas atestātu kopijas, izziņas, raksturojumi, paziņojumi, rekomendācijas, izraksti un atsauksmes.

Likumsakarīgi, ka privātkolekcijā ir ievērojams skaits materiālu, kas saistīti ar pasniedzēja darbu: pieraksti, piezīmes un konspekti lekciju sagatavošanai, piezīmes par atsevišķu studentu darbiem, eksāmenu jautājumu biļetes, ziņas par diplomdarbu vadīšanu un aizstāvēšanu u. c.

Privātkolekcijā ietilpst arī oriģināldarbiem savāktie materiāli un publicēto darbu manuskripti, piemēram, lekciju kursa "Ētika : saskarsmes ētika" daļējs manuskripts datorrakstā ar labojumiem un piezīmēm rokrakstā, laikraksta "Dienas Bizness" pielikumā "Impulss" publicētā raksta "Biznesa un ētikas attiecības" manuskripts datorrakstā ar labojumiem un piezīmēm rokrakstā.

Augusts Milts rakstījis atsauksmes un recenzijas par citu autoru darbiem, piemēram, 1979. gada 11. maijā rakstītā "Atsauksme par Jāņa Zāliša grāmatu "Milestības vārdā"".

NMV projekta materiāli ietver visus projekta realizācijas posmus, tie ir: ekspedīciju mācību semināru materiāli, interviju pieraksti un piezīmes par tām, projekta atskaišu un pētniecības materiāli.

Secinājumi. Privātkolekcijas materiāli sniedz papildu ziņas par Augusta Milta personību, profesionālo un sabiedrisko darbību.

Atslēgvārdi: Augusts Milts, ētika, filozofija, morāle, Nacionālā mutvārdu vēsture.

Izmantotie informācijas avoti

Lasmane, S., Kūle, M., Alhimionoks, R. (sast.), Latvijas Universitāte. (2008). *Augusts Milts: patība un ētika : veltījums profesoram 80. dzimšanas dienā*. Rīga : RaKa, 332 lpp., il.

Nepublicētie materiāli

Augusta Milta privātkolekcija LU Bibliotēkā: RM1 /1023, RM1/1024, RM1/1039, RM1/1020,

1. aploksne, RM1/1449, RM1/1465.

Milts, A. personas lieta. LU arhīvs, 7. apr., 11996. l., 6., 7., 10., 88. lp.

KRĀJUMI AR ASPAZIJAS DZEJAS TULKOJUMIEM KRIEVU VALODĀ LATVIJĀ NO 19. GS. BEIGĀM LĪDZ MŪSDIENĀM

Andrejs Daņilins

Latvijas Universitātes Bibliotēka, Latvija
andrejs.danilins@lu.lv

Īss ievads pētījuma problēmā. Aspazijas dzejas tulkojumu hronoloģiskā vēsture krievu valodā Latvijā vairāk nekā gadsimta laikā joprojām ir maz pētīta tēma. Faktiski pirmie Aspazijas atdzejojumi krievu valodā bija veikti pirms Latvijas neatkarības proklamēšanas.

Pētījuma mērķis. Šī pētījuma mērķis ir sastādīt pēc iespējas pilnīgu bibliogrāfiju Aspazijas tulkojumu krājumiem krievu valodā. Šis pētījums pievērš uzmanību visiem galvenajiem Aspazijas tulkojumu krājumiem krievu valodā, no kuriem daži mūsdienās ir aizmirsti. Pētījuma sekundārais mērķis ir izpētīt Aspazijas tulkojumu krievu valodā tradīciju.

Pētījuma gaitas apraksts. Balstoties uz iepriekšējiem J. Abizova (Абызов, 1990), I. Narodovskas (Narodovska, 2016) un L. Sproģes (Sproģe, 2002) pētījumiem, tika sastādīts pilnīgākais hronoloģiskais saraksts ar krājumiem, kur bija publicēti Aspazijas tulkojumi krievu valodā. Pētījuma metodes: vēsturiskā un bibliogrāfiskā.

Galvenie rezultāti. Mūsdienās mazzināmie un rezultātā gandrīz pilnībā aizmirstie Aspazijas dzejoļu tulkojumi krievu valodā tika izdoti 1903. gadā muzikālos krājumos “7 dzeesmas: veenai balsij ar klavieru pavadījumu op. 31” un “Peecas dzeesmas: veenai balsij ar klaveeru pavadījumu, op. 34”, tulkotāji – V. Češihins un N. Sokolovs. Muzikālā pavadījuma autors ir latviešu komponists Jāzeps Vītols. Šobrīd tie ir visagrākie zināmie Aspazijas tulkojumi krievu valodā.

Nākamais tulkojumu krājums krievu valodā 20. gs. pirmajā pusē bija “Latviešu literatūras krājums” 1916. gadā. Šajā krājumā bija publicēti 11 Aspazijas dzejas tulkojumi, kurus veica dažādi krievu literāti. Redkolēģijas dalībnieki bija krievu rakstnieki V. Brjusovs un M. Gorkijs.

Pēc Pirmā pasaules kara Latvijā un Krievijā literārie kontakti starp rakstniekiem samazinājās. Pirmās republikas periodā lielu ieguldījumu starpkultūru komunikācijā veica vietējie periodiskie izdevumi krievu valodā: laikraksti “Сегодня”, “Рижский курьер”, “Балтийский альманах”. Tur tika publicēti jauni Aspazijas atdzejojumi, kurus veica vietējie krievu un latviešu literāti (V. Tretjakovs, V. Jurēvičs, V. Babins un E. Virza – pirmais latviešu rakstnieks, kurš tulkoja Aspaziju krievu valodā). 1931. gadā izdots V. Tretjakova latviešu dzejnieku tulkojumu krājums: “Латышские поэты в

переводах Виктора Третьякова”, izdevniecība “Valters un Rapa”. Krājumā ir tulkoti 6 Aspazijas dzejoļi (no agrīnas daiļrades).

Padomju laikos Aspazijas daiļrade un personība bija apzināti atstātas otrajā plānā un bieži vien kritizētas. Tas bija saistīts ar ideoloģiju – latviešu dzejniece zaudēja entuziasmu turpināt sadarbību ar Jauno strāvu pēc 1905. gada notikumiem. Nebija pozitīva vērtēta arī Aspazijas politiskā darbība Latvijā starpkaru periodā. Šajos laikos Aspazijas tulkojumi pirmo reizi tika publicēti 1955. gadā izdevumā “Антология латышской поэзии”. Jaunus atdzejojumus šim krājumam veica S. Šervinskis, kurš agrāk strādāja ar “Latviešu literatūras krājumu”. 1959. gadā “Latviešu dzejas antoloģija” tika pārpublicēta. Šajā izdevumā bija iekļauti arī 8 jaunie N. Poļakovas veiktie Aspazijas dzejoļu tulkojumi. Viņa bija pirmā sieviete, kura atdzejojusi Aspaziju krievu valodā. 1974. gadā tika publicēts dzejoļu krājums “Поэты Латвии”, kuru sastādītāja I. Ziedonis, un ievadraksta autors bija V. Valeinis. Krājumā ir S. Šervinska un M. Borisovas tulkojumi (kopā atdzejoti 22 dzejoļi). 1988. gadā Maskavā tika publicēts krājums “На вешних ветрах: латышская классическая поэзия”. Kopumā krājumā bija publicēti 43 Aspazijas dzejas tulkojumi Ļ. Osipovas tulkojumā. Uzmanības centrā bija Aspazijas daiļrades vēlinais posms.

Periodā pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas ievērojami pieaug interese par Aspazijas daiļradi. 2003. gadā Rīgā tika publicēts L. Romaņenko tulkojumu krājums “Божий приемши”. Krājums izdots izdevniecībā “Daugava”, un tajā ir iekļauti 12 Aspazijas dzejoļu tulkojumi. Krājuma nosaukums bija izvēlēts par godu Aspazijas dzejolim “Dieva pabērnītis”. Tuvojoties Aspazijas 150. jubilejas gadam, gandrīz vienlaikus tika publicēti vairāki jaunie dzejnieces tulkojumu krājumi. 2014. gadā Rīgā bija publicēts R. Marjašas Aspazijas tulkojumu krājums “Светить спорая”. Krājumā prezentēti 13 Aspazijas dzejoļu tulkojumi. 2014. gadā Rīgā iznāk Latvijas krievu dzejnieces I. Latiševas krājums “Солнце с нами”, kurā ir iekļauti 12 Aspazijas atdzejojumi. 2014. gadā biedrība “Aspazijas mantojums” publicē multilingvālo Aspazijas tulkojumu krājumu “Uguns ledū”, kur pieejami viņas dzejoļi latviešu, vācu, krievu un angļu valodā. Faktiski krājumā piedāvātie tulkojumi ir pārpublicējumi no agrākiem krājumiem. 2015. gadā bija izdots O. Pētersones tulkojumu krājums “Крылья будней”, ko izdeva “Jūrmalas vēstures un mākslas biedrība”. Tajā iekļauti 135 latviešu dzejnieces atdzejojumi. 2015. gadā Raiņa un Aspazijas 150. gadadienai veltītā projekta ietvaros bija publicēts krājums “Atrasts tulkojumā. Rainis un Aspazija”. Tā izdevējs bija “UNESCO Latvijas Nacionālā komisija”. Krājumā ir publicēts fragments no Aspazijas lugas “Zalša ligava” krieviski, tulko-tāja N. Alpatjeva.

Secinājumi. Aspazijas dzīves laikā viņas dzeju krievu valodā tulkoja tikai vīrieši, turklāt Aspaziju tulkoja daudz retāk nekā citus latviešu dzejniekus. Tas bija saistīts ar viņas daiļrades sarežģītību. Padomju laikos Aspazijas personība apzināti nebija augstu vērtēta sakarā ar valsts ideoloģiju. Neraugoties uz šo faktu, tomēr rodas jauni tulkojumi, un šajā periodā viņu pirmo reizi tulkoja krieviski sievietes. Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas strauji palielinājās interese par Aspazijas daiļradi, aktīvi tiek publicēti jaunie tulkojumi. 21. gadsimtā Aspaziju krieviski tulko sievietes.

Atslēgvārdi: Aspazija, dzejas tulkojumi, latviešu un krievu literatūras saskarsmes, translatoģija.

Izmantotie informācijas avoti

Atrasts tulkojumā. Rainis un Aspazija: Raiņa un Aspazijas 150. gadadienai veltītais projekts (2015).

Rīga: UNESCO Latvijas Nacionālā komisija.

Narodovska, I. (2016). "Tāda es esmu": Aspazijas dzejas tulkojumi krievu valodā. *Aspazija un mūsdienas: dzimums, nācija, radošie izaicinājumi*. A. Cimdiņa (red.). Rīga: Zinātne.

Sproģe, L. (2002). *Latviešu modernisma aizsākumi un krievu literatūras "sudraba laikmets"*. Rīga: Zinātne.

Uguns ledū. Aspazija. (2014). Jūrmala: Biedrība "Aspazijas mantojums".

Vītols, J. (1903). *Peecas dzeesmas [notis]: veenai balsij, op. 34*. Rīga: P. Neldner.

Vītols, J. (1903). *7 dzeesmas veenai balsij ar klaveeru pavadījumu, op. 31*. Rīga: P. Neldner.

Абызов, Ю. И. (1990). *Русское печатное слово в Латвии 1917–1944 гг.* Stanford: Stanford University.

VĀCU DAIĻLITERATŪRAS TULKOJUMI LATVIEŠU GRĀMATNIECĪBĀ NO 1991. LĪDZ 2000. GADAM

Tālvadīs Kronbergs

Latvijas Universitāte, Latvija

e-pasts: talivadis.kronbergs@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0005-9840-2116>

Īss ievads pētījuma problēmā. Pētījums tapa kā maģistra darbs “Vācu daiļliteratūras tulkojumi latviešu grāmatniecībā no 1991. līdz 2000. gadam” Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātē (vadītājs profesors Viesturs Zanders, aizstāvēts 2023. gadā, iepazīties iespējams Latvijas Universitātes e-resursu repozitorijā). Tas ir pirmais mēģinājums latviešu grāmatniecības kontekstā aplūkot no 1991. līdz 2000. gadam tulkoto vācu daiļliteratūru.

Lai arī latviešu literatūras sākotne un attīstība, tajā skaitā daiļliteratūras rašanās, ir saistīta ar tulkojumiem tieši no vācu valodas, bet tās attīstībā neviens posms nav iedomājamas bez tulkojumiem, tomēr līdz šim veiktie pētījumi neaplūko visus posmus nedz saistībā ar tulkojumiem no vācu, nedz citām valodām, un tie ir sporādiski.

Pētījuma mērķis. Pētījuma mērķis bija aplūkot vācu daiļliteratūras tulkojumus latviešu grāmatniecībā no 1991. līdz 2000. gadam.

Pētījuma hipotēze. Pēc Latvijas Republikas valstiskās neatkarības atjaunošanas 1990./1991. gadā tika nevis izdoti jaunākie/aktuālākie vācu daiļliteratūras tulkojumi, bet izmantotas grāmatu atkārtotas izdošanas iespējas, piemēram, izdevumiem, kas publicēti līdz PSRS okupācijai 1940./1945. gadā.

Hipotēze pamatojas vēsturiskajā kontekstā, kurā, no vienas puses, Latvijas Republikas valstiskās neatkarības atjaunošana 1990./1991. gadā (brīvā tirgus principi) sniedza plašas iespējas izdot no vācu valodas tulkotu, tajā skaitā padomju okupācijas laikā aizliegtu, daiļliteratūru, taču, no otras puses, autortiesību, lasītāju pirktspējas (arī interešu fokusa maiņa) un organizatoriskie (kompetentu tulkotāju skaits, tipogrāfiju tehniskā kapacitāte, papīra pieejamība un citi) jautājumi šo iespējas izmantošanu ierobežoja.

Pētījuma gaitas apraksts. Pētījumā izmantoti dati gan no Latvijas Nacionālās bibliotēkas Bibliogrāfijas institūta veidotā “Datu masīva par izdevējdarbību Latvijā: 1991.–2022. gads” (Latvijas Nacionālās bibliotēkas Bibliogrāfijas institūts, 2023), gan Latvijas Nacionālās bibliotēkas uzturētā 12 valsts nozīmes bibliotēku elektroniskā kopkataloga (Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2023). Abi datu avoti ir saistīti, tomēr atsevišķos gadījumos papildina (precizē) vai konfrontē viens otru.

Galvenie rezultāti

No 1991. līdz 2000. gadam:

- izdoti 19 tūkstoši 754 grāmatas (gadā vidēji 1 tūkstotis 975 grāmatas, 28,2% no kopskaita, kas izdots no 1991. līdz 2022. gadam), no tām daiļliteratūra bija 5 tūkstoši 81 grāmata (gadā vidēji 508 grāmatas, 25,7% no kopējā skaita);
- kā tulkojumi no svešvalodām izdoti 5 tūkstoši 64 grāmatas (dažādu tematu, ieskaitot daiļliteratūras) jeb 25,6%;
- 2 tūkstoši 743 grāmatas bija tulkotā daiļliteratūra (13,8% no izdoto grāmatu kopskaita, 54,1% no daiļliteratūras kopskaita);
- vācu kā avotvaloda (2. vietā aiz angļu) – 459 daiļliteratūras grāmatām (2,3% no izdoto grāmatu kopskaita, 9% no daiļliteratūras kopskaita, 16,7% no tulkotās daiļliteratūras kopskaita);
- latviešu grāmatniecībā izdoti 416 vācu daiļliteratūras tulkojumi – no tiem atkārtoti laisti klajā 236 (56,7% no kopumā izdotā).

No 1991. līdz 2000. gadam latviešu grāmatniecībā laistas klajā vairāk nekā 180 vācu daiļliteratūras autoru grāmatas. 394 grāmatas pēc žanra bija proza, 9 dzeja, 9 folklorā, 3 dramaturģija, bet 1 – dažādu žanru. 111 grāmatas bērniem un 305 – pieaugušajiem. Īpašu vietu starp daudzajiem autoriem ieņēma Hedviga Kurts-Mālere (*Hedwig Courths-Mahler*, 1867–1950) ar 58 grāmatām (proza), no kurām lielākā daļa nāca klajā atkārtoti. Ja ņem vērā, ka H. Kurts-Māleres darbu tulkojumi tika izdoti jau 20. gadsimta 30. gados, tad pēc PSRS okupācijas to var saukt par istu “grāmatniecisku augšāmcelšanos”. Tomēr jāatzīmē, ka ne jau uzticīgo lasītāju atmiņās saglabātā slava nodrošināja tika vērienīgu atgriešanos gan H. Kurts-Mālerei, gan citiem “agrāko laiku” autoriem – tā tomēr bija pārdomāta (pragmatiska) darbība, kuru īstenoja konkrēti apgādi, labi apzinoties, ka, grāmatas izdodot atkārtoti, izmaksas saistīsies ar papīru un loģistiku, nevis, piemēram, samaksu par autortiesībām un tulkotājiem.

Par atsevišķiem atkārtoti izdoto grāmatu autoriem, visdrīzāk, kritisks viedoklis būtu sakāms literatūrzinātniekiem, tomēr jāatzīmē, grūti būtu iedomāties, ka apgādi (izdevēji) būtu laiduši klajā konkrēto autoru grāmatas, ja pēc viņu darbiem nebūtu konkrētu lasītāju pieprasījuma (vai šis pieprasījums nebūtu prasmīgi radīts un veicināts). Tiesa, vērts būtu noskaidrot (pētīt), kāpēc, izdodot grāmatas atkārtoti (un ietaupot izmaksas), apgādiem neizdevās iekrāt starta kapitālu arī civilizētākai (likumiskākai) izdevējdarbībai. Vācu daiļliteratūru izdeva 64 apgādi, no kuriem pirmajā pozīcijā ar 98 grāmatām (pēc klajā laisto vācu daiļliteratūras tulkojumu skaita) bija apgāds “Elita”. Arī starp apgādiem, kas grāmatas izdeva atkārtoti (to darīja 41 apgāds), līderis bija apgāds “Elita” ar 96 grāmatām (no 98 izdotajām). Savukārt visvairāk vācu daiļliteratūru (no jauna) tulkoja Silvija Brice (13 grāmatas).

Secinājumi. Hipotēze bija, ka pēc Latvijas Republikas valstiskās neatkarības atjaunošanas 1990./1991. gadā tika nevis izdoti jaunākie/aktuālākie vācu daiļliteratūras tulkojumi, bet izmantotas grāmatu atkārtotas izdošanas iespējas, piemēram, izdevumiem, kas publicēti līdz PSRS okupācijai 1940./1945. gadā. Raugoties vispārināti (un to pamatojot ar statistiku), varētu uzskatīt, ka hipotēze ir apstiprinājusies pilnībā un

pārliecinoši. Tomēr jāatzīst, ka hipotēze ir apstiprinājusies tikai daļēji. Uzsvars tika likts uz atkārtotiem izdevumiem līdz PSRS okupācijai 1940./1945. gadā, taču:

- pirmkārt, tika identificēts, ka atkārtoti ir laistas klajā arī tās vācu daiļliteratūras grāmatas, kas Latvijā izdotas PSRS okupācijas laikā;
- otrkārt, tika identificēts, ka atkārtoti ir laistas klajā arī trimdas latviešu grāmatniecībā izdotās vācu daiļliteratūras grāmatas.

Šādā kontekstā būtu vērtīgi turpināt 20. gadsimta 90. gados Latvijā atkārtoti klajā laisto grāmatu pētniecību kopumā, tā iegūstot labāku priekšstatu par izdevējdarbības praksi un attieksmi pret iepriekš klajā laisto grāmatu atkārtotu izdošanu. Jo īpaši svarīgi būt praktiski “apvienot” Latvijas un trimdas latviešu grāmatniecību, veidojot vienotu datu masīvu, tajā skaitā uzlabojot kopkataloga datu kvalitāti. Tāpat būtu nepieciešams pētīt arī vācu daiļliteratūras tulkojumus latviešu grāmatniecībā no 2001. gada (līdz 2024. gadam un turpmāk). Kā jau šobrīd parāda statistika, vācu daiļliteratūras tulkošanai ir pietiekamas iespējas (arī piesaistot finansējumu), tajā skaitā augstas raudznes tulkotāji, kuri var būt gandarīti par sava veikuma novērtējumu arī publiskajā telpā.

Arī 20. gadsimta 90. gados kāds pieņēma lēmumus par konkrētu (tieši) vācu daiļliteratūras darbu tulkošanu, kāds slēdza līgumus, kāds tulkoja, kāds iespieda, kāds izplatīja, kāds pārdeva un, protams, kāds lasīja. Tātad pat ar viskritiskāko skatu par grāmatu saturu ir vērts meklēt atbildes arī uz jautājumu, vai varēja būt citādāk? Proti, vai varēja būt tā, ka no 1991. līdz 2000. gadam vācu daiļliteratūra latviešu grāmatniecībā netiktu masveidīgi “diskreditēta” ar labu literatūru? Pragmatiski raugoties un zinot tā laika situāciju, atbilde ir – nē! Diemžēl. Vai varēja būt vairāk tādu izdevumu, kas parāda vācu daiļliteratūras dažādību un piedāvā, piemēram, vēl netulkoto klasiku, dzeju vai pasakas? Visdrīzāk, jā. Pragmatiska pieeja izdevējdarbībai nenozīmē, ka nav iespējams rūpēties arī par labu saturu un arī tā ietekmēt lasītāju izvēli (gaumi). Patērētāju sabiedrībā (un tās elementi nebija sveši arī 20. gadsimta 90. gadu Latvijā) nav jēgpilni diskutēt, kāpēc tiek pieprasītas (un patērētas) viena (bet ne cita) žanra grāmatas, ja nav radītas izvēles iespējas. Ja apgādiem (izdevējiem) bija (ir) pieticis attapības pārdot to autoru grāmatas, kuri bija zināmi pirms Otrā pasaules kara, tad jāpieņem, kas nebūs lielu grūtību pārdot arī to autoru grāmatas, kuri paši vēl varētu atbraukt ciemos uz Latviju pie lasītājiem.

Atslēgvārdi: vācu daiļliteratūra, tulkojums, latviešu grāmatniecība, bibliogrāfija.

Izmantotie informācijas avoti

Grāmatas

Apinis, A. (1977). Ievads. No *Latviešu grāmatniecība. No pirmsākumiem līdz 19. gadsimta beigām* (3.–8. lpp.). Rīga: Liesma.

Bakingems, V., Bērņems, D., Hills, K., Kings, P., Merenbons, D., Vikss, M. (2021). *Filozofija. Lielo ideju vienkāršs skaidrojums*. Rīga: Zvaigzne ABC.

Bērks, P. (2013). *Kultūru hibriditāte*. Rīga: Mansards.

Feather, J. (2003). *Communicating knowledge: Publishing in the 21st century*. Munich: K. G. Saur.

- Feather, J., & Sturges, P. (eds.). (2003). *International Encyclopedia of Information and Library Science* (2nd. ed.). Routledge.
- Flotova, L. fon. (2021). *Tulkojums un dzimte: tulkošana feminisma laikmetā*. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds.
- Godiņš, G. (red.). (2018). *Miera ķēķis. Kas stāv aiz teksta? Sarunas*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra.
- Ivbulē, D. (2018). Grāmatniecība un bibliogrāfija Latvijā 20. un 21. gadsimtā: nozīmīgākie sasniegumi. No *Meklējiet rakstos! Misiņa bibliotēkai un Kārlim Eglem* 130 (59.–90. lpp.). Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds.
- Jansone, I., Kūlis, M., Rožkalne, A., Silīņa-Piņķe, R., Zariņa, G. (red.). (2019). *Latvija: kultūru migrācija*. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds.
- Johansons, A. (2011). Grāmatniecība. No *Latvijas kultūras vēsture, 1710–1800* (97.–113. lpp.). Rīga: Jumava.
- Kalnačs, B., Daukste-Silasproģe, I., Grudule, M., Gūtmane, Z., Vērdiņa, J. (2005). *Vācu literatūra un Latvija. 1890–1945*. Rīga: Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūts, Zinātne.
- Kaunas, D. (2009). *Knygos kultūra ir kūrējas. Istoriografiniai tyrimai ir vertinimai*. Vilniaus: Vilniaus universiteto leidykla.
- Klekere, I. (red.). (1991). *Daiļliteratūra latviešu grāmatniecībā. Художественная литература в латышском книжном деле. Schöne Literatur im lettischen Buchwesen*. Rīga: Avots.
- Lauzis, A. (red.). (2012). *Vārdnicu izstrāde Latvijā. 1991–2010*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra.
- Rozenbaha, S. (1999). *Latviešu grāmatniecība, 1991–1997. Latvian publishing output, 1991–1997*. Rīga: Latvijas Nacionālās bibliotēkas Bibliogrāfijas institūts.
- Rozenbaha, S. (2002). *Latviešu grāmatniecība, 1991–2000. Latvian publishing output, 1991–2000*. Rīga: Latvijas Nacionālās bibliotēkas Latvijas Bibliogrāfijas institūts.
- Rožkalne, A. (red.). (2015). *Valoda tulkojumā. Intervijas. Konference. Diskusija*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra.
- Sīle, A., Veckrācis, J. (2021). *Tulkojumu redakcionālā pilnveide*. Ventspils: Ventspils Augstskola, Zinātne.
- Stīvensone, D. (2001). *Bibliotēku un informācijas pārvaldība. Angļu-latviešu un latviešu-angļu terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Veisbergs, A. (red.). (2021). *Latviešu valoda kā tulkojumvaloda*. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds.
- Veisbergs, A. (2022). *Tulkojumi latviešu valodā. 16.–20. gadsimta ainava*. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds.
- Zanders, V. (2013). Nacionālā grāmatniecība gadsimtu ritumā. No *Latvieši un Latvija. Akadēmiskie raksti. IV sējums. Latvijas kultūra, izglītība, zinātne* (331.–353. lpp.). Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija.
- Zanders, V. (2021). Grāmatniecība. No *Latvijas kultūras vēsture* (300.–319. lpp.). Rīga: Jumava.

Raksts no krājuma

- Jēkabsone, M. (2020). Bibliotēku nozares terminoloģija padomju periodā (1946–1990) – attīstība vai apspiestība. No A. Vilks (red.), *Latvijas Nacionālās bibliotēkas Zinātniskie raksti. 6 (XXVI), Latviešu terminoloģija simts gados. Rakstu krājums* (151.–178. lpp.). Latvijas Nacionālā bibliotēka.

Raksti no žurnāliem

- Belle, M. A., & Hosington, B. M. (2017). Translation, history and print: A model for the study of printed translations in early modern Britain. *Translation Studies*, 10(1), 2–21. <https://doi.org/10.1080/14781700.2016.1213184>
- Darnton, R. (1982). What Is the History of Books? *Daedalus*, 111(3), 65–83. <https://www.jstor.org/stable/20024803>

- Darnton, R. (2007). "What is the history of books?" Revisited. *Modern Intellectual History*, 4(3), 495–508. <https://doi.org/10.1017/S1479244307001370>
- Migoń, K. (2010). Парадигмы науки о книге двести лет тому назад и сегодня. *Книготыра*, 54, 44–53. <https://www.journals.vu.lt/knygotyra/article/view/3589>
- Zanders, V. (2020). Cittautu literatūras tulkojumi trimdā 20. gs. 40.–50. gados. *Letonica*, 42, 20–37. http://lulfmi.lv/files/letonica/Letonica2020_42.pdf

Elektroniskie resursi

- Balode, I. (2023). *Vācu valoda*. Latvijas Nacionālā enciklopēdija. <https://enciklopedija.lv/skirklis/62563-vacu-valoda>
- Berelis, G. (2005). *Vācu literatūra un Latvija. 1890–1945*. Guntis Berelis vērtē: raksti par literatūru. <https://berelis.wordpress.com/2005/06/01/vacu-literatura-un-latvija-1890-1945>
- Daija, P., Kalnačs, B., Eglāja-Kristsone, E. (2022). *Latviešu literatūra*. Latvijas Nacionālā enciklopēdija. <https://enciklopedija.lv/skirklis/10705-latviešu-literatūra>
- Fogele, I. (2021). *Teksta veids, tulkošanā*. Latvijas Nacionālā enciklopēdija. <https://enciklopedija.lv/skirklis/27891-teksta-veids,-tulkošanā>
- Gētes institūts Rīgā. (2023). *Vācu valodā sarakstīto grāmatu tulkojumi latviešu valodā*. Gētes institūts Rīgā. <https://www.goethe.de/ins/lv/lv/kul/ser/uak.cfm>
- Kušnere, S. (2023). *Ceļojums kultūrā – vācu literatūras tulkojumi Latvijā līdz 1990*. Gētes institūts Rīgā. <https://www.goethe.de/ins/lv/lv/kul/mag/21773826.html>
- Latvijas Nacionālā bibliotēka. (2023). *Kopkatalogs*. Latvijas Nacionālā bibliotēka. <https://kopkatalogs.lv>
- Latvijas Nacionālās bibliotēkas Bibliogrāfijas institūts. (2023). *Datu masīvs par izdevējdarbību Latvijā: 1991.–2022. gads*. Latvijas Nacionālā bibliotēka. <https://dom.lndb.lv/data/obj/910822.html>
- Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes bibliotēka. (2023). *LU SZF noslēguma darbu saraksts. Informācijas pārvaldība. Bibliotēkzinātne un informācija*. Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes bibliotēka. https://docs.google.com/spreadsheets/d/1CNkZ-I_o0hV4sRA3M-UHvFO_uN7zU9UjQd0VemX6nKA/pub?output=html#
- Navickienė, A. (2023). *Knygotyra*. Visuotinė lietuvių enciklopedija. <https://www.vle.lt/straipsnis/knygotyra>
- Silis, J. (2023). *Tulkojumzinātne Latvijā*. Latvijas Nacionālā enciklopēdija. <https://enciklopedija.lv/skirklis/90287-tulkojumzinatne-Latvijā>
- Veisbergs, A. (2022a). *Translatoloģija*. Latvijas Nacionālā enciklopēdija. <https://enciklopedija.lv/skirklis/53340-translatologija>
- Zanders, V. (2018). Gūtenberga galaktikai piederošā piezīme. No *Latvijas Grāmatizdevēju asociācijai* 25 (60.–63. lpp.). Latvijas Grāmatizdevēju asociācija. https://gramatizdeveji.lv/wp-content/uploads/2022/06/LGA_25.pdf
- Zanders, V. (2023). *Grāmatniecība Latvijā*. Latvijas Nacionālā enciklopēdija. <https://enciklopedija.lv/skirklis/22533-gramatnieciba-Latvijā>

ATMIŅAS INSTITŪCIJU LOMA SABIEDRISKAJĀ ZINĀTNĒ

Mārīte Saviča

Latvijas Universitāte, Latvijas Universitātes Bibliotēka, Latvija
e-pasts: marite.savica@lu.lv

Gita Rozenberga

Latvijas Universitāte, Latvijas Universitātes Bibliotēka, Latvija
e-pasts: gita.rozenberga@lu.lv

Īss ievads pētījuma problēmā. Sabiedriskā zinātne (*Citizen Science*) pēdējo gadu laikā ieņem aizvien stabilāku vietu atvērtās zinātnes komponentu vidū. Sabiedriskās zinātnes aktivitātes ļauj mijiedarboties dažādām ieinteresētajām pusēm, sākot no pētniekiem līdz pētījuma rezultātu patērētājiem, un tas ir būtisks priekšnoteikums sabiedrības labklājībai, zinātnes progresam, globālu problēmu risināšanai. Nozīmīga loma sabiedriskās zinātnes iedzīvināšanai sabiedrībā ir atmiņas institūciju iestādēm: muzejiem, bibliotēkām un arhīviem. Pateicoties atmiņas institūciju iniciatīvai un aktīvai iesaistei sabiedrības aktualitāšu risināšanā, atmiņas institūcijas ieņem aizvien pārliecinošāku vietu kopienas interešu risināšanā, aizstāvībā un ir kā platforma sadarbībai starp dažāda veida institūcijām sabiedriskās zinātnes norišu īstenošanā. Atmiņas institūciju līderība, atsevišķos gadījumos proaktīva darbība un atbalsts sabiedriskai zinātnei, iedzīvotājos un sabiedrībā kopumā veido pozitīvāku zinātnieka tēlu un attieksmi pret zinātnes finansēšanu no valsts budžeta.

Pētījuma gaitas apraksts. Pētījums “Akadēmisko bibliotēku un atmiņas institūciju transformatīvā loma sabiedriskai zinātnei un atvērtai zinātnei Baltijas valstīs” tika īstenots 2022. gadā, un to aptaujas veidā īstenoja piecas Baltijas valstu bibliotēkas (Latvijas Universitātes Bibliotēka, Tartu Universitātes bibliotēka, Kauņas Tehniskās universitātes bibliotēka, Vītauta Dižā universitātes bibliotēka, Tallinas Tehniskās universitātes bibliotēka). Šajā pētījumā gūtie rezultāti ir avots šī ziņojuma izklāstam.

Pētījuma mērķis bija izzināt atmiņas institūciju, īpaši bibliotēku, lomas un to iesaistes iespējas pētniecībā. Šis jautājums tika pētīts atvērtās zinātnes aspektā, uzsvāru liekot īpaši sabiedriskās zinātnes kontekstā. Tieši sabiedriskā zinātne šobrīd paver iespēju bibliotēkām un pārējām atmiņas institūcijām paplašināt savu darbības lauku un nostiprināt savu nozīmi pētniecībā un sabiedrībā. Pētījumam tika izvirzīti divi uzdevumi:

- 1) apzināt trīs Baltijas valstu respondentu pieredzi, piedaloties zinātnisku projektu vai aktivitāšu realizēšanā, tāpēc tika aptaujāti pētnieki, bibliotēku darbinieki un citu atmiņas institūciju speciālisti, amatierpētnieki vai iedzīvotāji, kas līdzdarbojas pētniecībā, vai brīvprātīgie;

- 2) apzināt kopējo situāciju un priekšstatus par sabiedrisko zinātņi jeb amatierzinātņi, kā arī par iepriekš minēto iesaistīto respondentu grupu sadarbību, īpaši ar bibliotēkām.

Pētījuma metodoloģija. Pētījums sastāvēja no divām daļām, kur abās kā metode tika lietota aptauja, izmantojot daļēji strukturētu anketu. Anketa pamatā tika izplatīta, izmantojot tiešsaistes iespējas Baltijas valstu augstāko izglītības, pētniecības institūciju darbinieku un atmiņas institūciju darbinieku vidū, kā arī iespēju robežās anketu tika lūgts aizpildīt citiem interesentiem, to skaitā iedzīvotājiem, kuriem interesē pētniecība.

Pētījums tika veikts vairāku mēnešu garumā (pavasārī, vasarā). Pirmās aptaujas laikā tika saņemtas 208 anketas, taču tikai 127 bija pilnīgi aizpildītas un pētījuma analīzei derīgas. No šīm 127 anketām visvairāk respondentu bija no bibliotēkām – 63, muzejiem – 21, pētniekiem – 27, amatierpētniekiem – 16. Respondentu sadalījums pa valstīm bija šāds: 74 no Lietuvas, 31 no Igaunijas, 22 no Latvijas.

Savukārt otrās anketēšanas rezultātā tika apkopotas 60 respondentu pilnīgi aizpildītas anketas. Baltijas valstu respondentu sniegto atbilžu skaits bija šāds: Latvija – 31, Lietuva – 17, Igaunija – 12. Katrā respondentu grupā bija līdzīgs dalībnieku skaits: 23 pētnieki, 17 atmiņas institūciju darbinieki, 30 amatierpētnieki. Pamatojoties uz iegūtajām atbildēm, tika izgūti būtiskākie rezultāti, izdarīti secinājumi un sagatavotas rekomendācijas turpmākai atmiņas institūciju sadarbības pilnveidei un aktivitātēm sabiedriskās zinātnes kontekstā.

Galvenie rezultāti. Pētījums atklāja zinātnieku, amatierpētnieku, bibliotēku un muzeju speciālistu sadarbības dažādus aspektus pētniecības kontekstā. Pētījums, pielietojot aptaujas metodi, pierādīja:

- atmiņas institūciju iesaiste pētniecībā ir dažāda, un tā paplašinās, attīstoties atvērtai zinātnei;
- Baltijas valstu pētnieki pauda pozitīvu viedokli attiecībā uz sadarbību ar amatierpētniekiem un atmiņas institūciju speciālistiem;
- iedzīvotāji un atmiņas institūciju speciālisti augstu novērtēja pētnieku devumu sabiedriskās zinātnes aktivitātēs, viņu dalīšanos savās zināšanās par pētniecības procesu, metodēm, zinātņu nozarēm, jaunatklājumiem, kā arī do to iespēju piedalīties komandas darbā un gūt jaunu pieredzi globālu jautājumu risināšanā.

Pamatojoties uz pētījumā iegūtiem datiem un apjomīgo informāciju, tika sagatavotas rekomendācijas atmiņas institūcijām, lai veicinātu šo transformāciju. Viena no galvenajām atziņām bija, ka atmiņas institūciju speciālistiem ir jāpalielina informētība par viņu dažādajām lomām pētniecībā, uzsvāru liekot uz sabiedrisko zinātņi. Neizpauka arī ieteikumi pētniekiem un amatierpētniekiem. Piemēram, gan pētniekiem, gan amatierpētniekiem vairāk jāiepazīst bibliotēku un citu atmiņas institūciju pakalpojumu klāsts un pēc nepieciešamības, ja tas iespējams, jāiesaista sabiedriskās zinātnes projektos bibliotēkas un citas atmiņas institūcijas. Kopumā sniegtajās atbildēs vērojama vēlme sadarboties, tomēr arī salīdzinoši liela neziņa, kas jāņem vērā, attīstot atmiņas institūciju pakalpojumus un to atpazīstamību.

Pētījums realizēts, pateicoties projektam LibOCS (Erasmus+ KA2, projekta numurs: 2021-1-EE01-KA220-HED-000031125).

Atslēgvārdi: iedzīvotāju līdzdalība, sabiedriskā zinātne, sadarbība pētniecībā, atmiņas institūcija, bibliotēku pakalpojumi, atmiņas institūciju pakalpojumi, atvērtā zinātne.

Izmantotie informācijas avoti

Rozenberga, Gita. Akadēmisko bibliotēku un atmiņas institūciju transformatīvā loma sabiedriskai zinātnei un atvērtai zinātnei Baltijas valstīs : [pētījuma kopsavilkums] / Gita Rozenberga, Mārīte Saviča, Marta Liepa. [Rīga] : [LibOCS], 2023. 8 lpp. Pieejams: <https://zenodo.org/record/7594396#.Y-NSJXZBxPZ>

Virzītājspēki un šķēršļi iedzīvotāju līdzdalībai atvērtajā zinātnē un universitāšu bibliotēku loma Baltijā : Ziņojuma kopsavilkums / Svea Kaseorg, Lilian Neerut, Evelin Arust, Liisi Lembinen ; tulk.: Mārīte Saviča, Gita Rozenberga. [Rīga] : [LU Bibliotēka], 2022. 7 lpp. Pieejams: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7351190>

Rozenberga, Gita. The Transformative Role of University Libraries and other Memory Institutions for Citizen Science and Open Science in the Baltics : Project Result (PR) 2 / Gita Rozenberga, Marta Liepa, Mārīte Saviča ; eds.: Aistē Pranckutē, Gintarē Tautkevičienē. Rīga : University of Latvia, 2022. 42 p. : fig. Pieejams: <https://zenodo.org/record/7494171>